

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Ondřej Lapčík

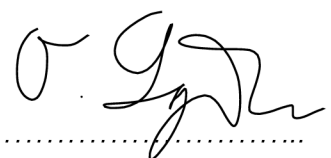
Svěřenské nástupnictví

Diplomová práce

Olomouc 2023

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Svěřenské nástupnictví vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje. Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 111 109 znaků včetně mezer.

V Tupesích dne 16. května 2023

Ondřej Lapčík

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval všem, s nimiž jsem konzultoval relevantní aspekty mnou zvoleného tématu a diplomové práce jako takové, především pak vedoucímu práce panu JUDr. Václavu Bednářovi, Ph.D. za jeho cenné podněty, připomínky a doporučení.

Poděkování patří také mým nejbližším za vydatnou podporu nejen při psaní diplomové práce, nýbrž v průběhu celého vysokoškolského studia.

Obsah

Úvod.....	5
1 Vznik svěřenského nástupnictví.....	7
1.1 Základní vymezení institutu svěřenského nástupnictví.....	7
1.2 Způsoby vzniku svěřenského nástupnictví.....	9
1.2.1 Svěřenské nástupnictví zřízené výslovně.....	10
1.2.2 Svěřenské nástupnictví zřízené mlčky.....	11
2 Historické souvislosti a právní předpisy ovlivňující současnou podobu institutu svěřenského nástupnictví v české právní úpravě.....	17
2.1 Římské právo a počátky svěřenského nástupnictví.....	17
2.2 Úprava svěřenského nástupnictví v obecném zákoníku občanském.....	19
2.3 Svěřenské nástupnictví a občanské zákoníky z let 1950 a 1964.....	24
3 Subjekty svěřenského nástupnictví.....	26
3.1 Základní vymezení pojmů zůstavitel, přední dědic a svěřenský nástupce.....	26
3.2 Práva a povinnosti předního dědice.....	27
3.3 Ochrana svěřenského nástupce a jeho práva před nabytím dědictví.....	31
4 Zánik svěřenského nástupnictví.....	35
4.1 Zákonem vymezené důvody zániku svěřenského nástupnictví.....	35
4.1.1 Neexistence svěřenských nástupců.....	35
4.1.2 Absence důvodu, pro nějž bylo svěřenské nástupnictví zřízeno.....	35
4.1.3 Uplynutí 100 let od smrti zůstavitele.....	36
4.1.4 Nabytí pořizovací způsobilosti ze strany dítěte.....	37
4.1.5 Zanechání potomka způsobilého dědit.....	39
4.1.6 Nabytí pořizovací způsobilosti osobou nezpůsobilou pořizovat.....	40
4.1.7 Nabytí pozůstalosti svěřenským nástupcem, který v době smrti zůstavitele neexistoval.....	41
4.2 Ostatní důvody zániku svěřenského nástupnictví.....	41
5 Svěřenské nástupnictví v konkrétních souvislostech.....	43
5.1 Srovnání svěřenského nástupnictví se souvisejícími instituty.....	43
5.1.1 Náhradnictví.....	43
5.1.2 Rodinný fideikomis.....	44
5.1.3 Svěřenský fond.....	45
5.2 Svěřenské nástupnictví <i>de lege ferenda</i>	48
Závěr.....	50
Seznam použitých zdrojů.....	52

Úvod

Svěřenské nástupnictví v sobě ztělesňuje tradiční institut dědického práva, s jehož kořeny se setkáváme už v rámci římskoprávních úprav. Bohatou historií disponuje fideikomisární substituce, která je diskutovaný právní pojem také označován, rovněž v rámci právních úprav účinných v průběhu let na území českých zemí. Kontinuální vývoj a postupné zdokonalování svěřenského nástupnictví byly sice na několik desítek let přerušeny vlivem nástupu socialistické a komunistické doktríny, aktuální český právní řád však díky občanskému zákoníku z roku 2012 na tradici spojenou s právními řády vyspělých evropských zemí navázal a institut posilující postavení zůstavitele v otázce nakládání se svým majetkem promítl také do svých občanskoprávních paragrafů.

Byť se se znovuzavedenou úpravou svěřenského nástupnictví právní odborníci i laická veřejnost v České republice mají možnost setkávat již téměř po desetiletí, je možné se oprávněně domnívat, že její mnohaletá absence v zákonném znění či judikatuře soudů zapříčinila, že vývoj právních názorů a jejich postupná precizace spojená s tímto institutem v mezích českého právního prostředí nebyly dosud zcela uspokojivě dokončeny. S touto skutečností je spojena řada navazujících nevyřešených otázek či problémů, jež mohou a v řadě případů opravdu mají i reálný dopad na četnost využití tohoto jistě užitečného institutu dědického práva ze strany zůstavitelů. Zájem o zcela transparentní a svou vlastní vůlí maximálně ovlivnitelné nakládání s vlastním majetkem představuje pro zůstavitele nepochybně jeden z důležitých faktorů při rozhodování o své pozůstalosti, je proto možné dovést, že posílit právní povědomí a tím i jistotu v dědických právních vztazích může v intencích přiměřených svému rozsahu a obsahové náplni rovněž tato diplomová práce.

Využívány jsou zde poznatky a informace ze současné i historické komentářové literatury, renomovaných monografií, odborných článků, soudní judikatury (s ohledem na takřka nulový výskyt problematiky svěřenského nástupnictví v současné soudní praxi je využíváno především starších soudních rozhodnutí) a dalších relevantních zdrojů. V práci se objevují popisné pasáže, využíváno je rovněž analytické metody. Zejména v rámci porovnávání historické a současné úpravy ústředního institutu jsou v práci obsaženy také komparativní oddíly.

Tato diplomová práce je rozčleněna do pěti dílčích kapitol, které si kladou za cíl zodpovědět ústřední výzkumné otázky. Kapitola první se věnuje vzniku svěřenského

nástupnictví jako takového – zahrnuje základní vymezení institutu svěřenského nástupnictví, které je nezbytné pro pochopení a následné efektivní studium či jiné využití práce ze strany čtenáře, stejně tak jako jednotlivým způsobům vzniku svěřenského nástupnictví, s nimiž je možné se v rámci aktuálně účinné právní úpravy v České republice setkat.

Kapitola následující, tedy druhá, se věnuje rozboru historických souvislostí a v praxi fungujících právních předpisů, na jejichž základě se v průběhu staletí vyvíjela a následně ustálila právní úprava svěřenského nástupnictví. S ohledem na význam historického vývoje, s tím spojená specifika svěřenského nástupnictví a smysluplné uchopení dalšího textu práce je tato kapitola zařazena hned za kapitolu věnující se základním podstatám ústředního zkoumaného institutu.

Ve třetí kapitole jsou představovány subjekty se svěřenským nástupnictvím a jeho realizací neodmyslitelně spojeny, přičemž jsou prezentovány nejen izolovaně, nýbrž i v rámci vzájemných vztahů, z nichž pro zůstavitele, předního dědice i svěřenského nástupce vyplývají vedle práv pochopitelně také povinnosti. Není možné opomenout ani problematické aspekty, které se v rámci trvání a vypořádání vzájemných vztahů mezi subjekty přirozeně objevují.

Čtvrtá kapitola se zaměřuje na otázky zániku svěřenského nástupnictví, tedy jeho jednotlivé (obecné i zvláštní) důvody, důsledky a potenciální problémy či nejasnosti se zánikem spojené.

V kapitole páté je svěřenské nástupnictví představováno v konkrétních souvislostech s pojmově relevantními právními pojmy, a to jak těmi současnými, tak i historickými. Opomenuty nemohou být ani návrhy de lege ferenda, které by mohly přispět k další podnětné diskuzi a potenciálnímu zdokonalení svěřenského nástupnictví v národní právní úpravě.

Jednotlivé komponenty práce si pak kladou za cíl vytvořit ve vzájemném propojení komplexní pohled na především hmotněprávní problematiku svěřenského nástupnictví. Práce prostřednictvím poukázání na nedostatky české právní úpravy a snahy o formulaci doporučení vycházejících z teoretických koncepcí či relevantních ustanovení zahraničních právních řádů usiluje také o posílení efektivního a fundovaného využívání institutu svěřenského nástupnictví v rámci českého dědického práva.

1 Vznik svěřenského nástupnictví

1.1 Základní vymezení institutu svěřenského nástupnictví

Institut svěřenského nástupnictví byl do českého právního řádu po několika desítkách let své absence opětovně zakotven aktuálně stále účinným občanským zákoníkem z roku 2012, přičemž zákonodárce popsal režim jeho fungování v ustanoveních § 1512 až 1524¹. Lze jej definovat jako zůstavitelem stanovenou posloupnost dědiců², přičemž zůstavitel disponuje možností nařídit, aby pozůstalost (respektive její část) po předním dědici přešla na dědice následného.³ Zákonná ustanovení tak zcela záměrně posilují autonomii vůle zůstavitele, jenž má díky svěřenskému nástupnictví možnost naložit se svým majetkem s přihlédnutím k případným složitostem rodinných vztahů, vazeb a problémů s co možná největší možnou mírou kontroly a v maximální míře tak ovlivnit budoucí nakládání se zdroji získanými v průběhu vlastního života. Toto konstatování ostatně koresponduje také smyslu znovuoobnovení institutu dle důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku.⁴ O využitelný a praktický nástroj se může jednat například tehdy, pokud dědic trpí některou z forem duševní indispozice či v případě, že je třeba překlenout dosud nedostatečný věk dědice.⁵

Za účelem pochopení následujících řádků je třeba přistoupit k vymezení subjektů fideikomisární substituce. Vedle zůstavitele, jehož můžeme označit za ústředního hybatele celého procesu, jsou jimi ještě přední dědic (v literatuře označován rovněž jako tzv. fiduciář) a dědic následný (u něhož je možné setkat se také s označením fideikomisář, poddědic či svěřenský nástupce).

Předním dědicem se rozumí ten, o němž zůstavitel určil, že má dědit jako první v pořadí, popřípadě ten, který dědí před jakýmkoliv následným dědicem. Lze tedy konstatovat, že označení tohoto dědice přídomkem „přední“ má pouze rozlišovací

¹ § 1512–1524 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

² KLIČKA, Ondřej. In: PETROV, Jan a kol. *Občanský zákoník. Komentář* [online databáze]. 2. vydání (1. aktualizace). [cit. 15. února 2023]. Praha: C. H. Beck, 2022. Dostupné z: databáze beck-online.cz, § 1512

³ KLIČKA, Ondřej. In: SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 161

⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., k § 1512

⁵ KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Dědické právo podle nového občanského zákoníku. Praktická příručka*. Praha: Leges, 2015, s. 56

charakter, aby bylo možné v každém stupni fideikomisární substituce jednoznačně určit, kdo bude dědit dříve a kdo až následně.⁶ Přední dědic je ve svém nakládání s dědictvím obvykle limitován – je sice oprávněn k plodům a užitkům z tohoto dědictví, avšak v případě, že zůstavitel výslovně neurčil jinak, není tomuto dědici umožněno volné nakládání s tímto majetkem.⁷ Můžeme se však setkat i se situacemi, kdy je nutné vzhledem k nutnosti splnění funkce řádného hospodáře ze strany předního dědice realizovat zatížení či dokonce zcizení části dědictví. K uskutečnění tohoto postupu v mezích zákona potřebuje přední dědic souhlas následného dědice – neudělí-li jej (či k tomu není oprávněn), může být tento souhlas na návrh předního dědice nahrazen soudním rozhodnutím.⁸

Termínem následný dědic se označuje jedna, popřípadě i více osob, jejichž dědické právo bylo z určitého důvodu odloženo. Jakmile však nastane případ, který zůstavitel stanovil, dědictví, s nímž dosud v omezené míře disponoval přední dědic, přejde – s předem zamýšleným a předpokládaným časovým odstupem – na dědice následného.⁹ Zůstavitelovými dědici se tak sice stanou oba výše rozebírané subjekty, oproti dědici přednímu, s jehož dědickým právem k pozůstalosti je spojen znak dočasnosti, však dědic následný nabývá dědické právo trvale, současně již není omezen na možnost nakládat pouze s plody a užitky. Zároveň je třeba zdůraznit, že následný dědic opravdu zůstává dědicem zůstavitele, nikoliv předního dědice. S ohledem na osobní charakter práva povolání dědice není možný ani postup, v rámci něhož by zůstavitel kupříkladu ponechal jakoukoliv možnost určit následného dědice přednímu dědici.¹⁰¹¹

⁶ KLIČKA, Ondřej. In: PETROV, Jan a kol. *Občanský zákoník. Komentář* [online databáze]. 2. vydání (1. aktualizace). [cit. 15. února 2023]. Praha: C. H. Beck, 2022. Dostupné z: databáze beck-online.cz, § 1512

⁷ SVOBODA, Jiří. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2. vydání, 2022, s. 126

⁸ SCHELLE, Karel, SCHELLEOVÁ, Ilona. *Dědické právo podle nového občanského zákoníku*. Praha: Linde Praha, a.s., 2013, s. 53

⁹ SVOBODA, Jiří. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2. vydání, 2022, s. 126

¹⁰ Tamtéž, s. 127

¹¹ Srov. Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 20. prosince 1937, R I 954/37, dostupné z: databáze beck-online.cz: „Svěřenské nástupnictví předpokládá, že zůstavitel sám ustanovil svěřenského nástupce (substituta). Jestliže tak zůstavitel neučinil, nýbrž ponechal určení nástupce výroku třetí osoby (dědice), třebas blíže určil kruh osob, z nichž má být nástupce vybrán, a stanovil jeho vlastnosti, nedošlo ke zřízení svěřenského nástupnictví.“

Okamžik přechodu dědictví z dědice předního na dědice následného je bezprostředně spjat s důvodem, k jehož stanovení zůstavitel přistoupil – tento důvod (respektive případ) je odborně označován latinským termínem *casus substitutionis*. Tímto důvodem bude nejčastěji úmrtí předního dědice, avšak v úvahu připadají také další varianty. Lze zmínit kupříkladu splnění určité podmínky (pod tuto situaci je možné podřadit také stav, kdy po sobě dědic nezanechá žádné příbuzné a ani nepřistoupí k pořízení o pozůstalosti)¹² či doložení času. To můžeme rozdělit do dvou základních kategorií – v první z nich připadne dědictví tomu, kdo byl k němu povolán do konečné doby, odborně označované jako *dies ad quem* (například uzavření manželství), a následně té osobě, která byla povolána dědicem až od tohoto okamžiku. V rámci druhé kategorie připadne dědictví následnému dědici v okamžiku, kdy nastane určená doba (odborně *dies a quo*) – to v praxi typicky znamená, že následný dědic nabude dědictví po zůstaviteli až v okamžiku, kdy se stane (například) zletilým.¹³

V případě, že přední dědic v dědictví, byť dočasné, vůbec nenastoupí, zákonodárce po vzoru vyspělých právních úprav, které jej při tvorbě zákonných ustanovení týkajících se svěřenského nástupnictví inspirovaly, dovedl, že není-li předního dědice, nemůže být ani svěřenského nástupnictví.¹⁴ Osoba, která se měla stát následným dědicem, se tak místo toho stává náhradníkem a situace se bude řídit ustanoveními o náhradnictví.¹⁵

1.2 Způsoby vzniku svěřenského nástupnictví

Vznik svěřenského nástupnictví je spjat se zůstavitelovou poslední vůlí – zůstavitel v pořízení pro případ smrti, jímž bude nejčastěji závěť, povolává určitou osobu předním dědicem a nařizuje, že v případě naplnění důvodu *casus substitutionis* (viz blíže podkapitola 1.1) nabude dědictví, které dočasně připadlo přednímu dědici, dědic následný, označovaný rovněž jako svěřenský nástupce.¹⁶ Pro nařízení svěřenského nástupnictví je vyžadována dostatečná určitost, neboť není-li možné ze zůstavitelovy poslední vůle přesvědčivě vyvodit, zda opravdu mínil přistoupit k nařízení

¹² SVOBODA, Jiří. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2. vydání, 2022, s. 126

¹³ Tamtéž, s. 133

¹⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., zvláštní část, k § 1512

¹⁵ § 1507–1511 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹⁶ SVOBODA, Jiří. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2. vydání, 2022, s. 127-128

svěřenského nástupnictví, byl by projev jeho vůle dle obecné úpravy stížen neplatností.¹⁷ Za účelem zajištění předejití (respektive odvrácení) tomuto zůstavitelem v drtivé většině případů pravděpodobně neplánovanému následku přistoupil zákonodárce k zavedení speciálního ustanovení § 1512 odst. 2¹⁸. Tím bude zajištěno zachování platnosti nařízení zůstavitele. S případem, že zůstavitelovo pořízení bude trpět nesrozumitelností či neurčitostí, se bude možné setkat zejména tehdy, kdy k sepsání svého projevu vůle zůstavitel nevyužil služeb specializovaného odborníka. Není-li možné ze zůstavitelovy poslední vůle s alespoň vyšší mírou pravděpodobnosti seznat, zda bylo jeho záměrem povolat náhradníka či následného dědice, bude v souladu se zněním § 1512 odst. 2 upřednostněn náhradník.¹⁹

Svěřenské nástupnictví může vzniknout buď výslovným nařízením zůstavitele či rovněž na základě fikce, kterou předpokládá zákon (ve druhém případě se bude jednat o svěřenské nástupnictví učiněné mlčky).²⁰

1.2.1 Svěřenské nástupnictví zřízené výslovně

Možnost výslovného zřízení fideikomisární substituce upravuje ve svém prvním odstavci § 1512.²¹ Zůstavitel pomocí vhodně zvolených formulací prezentuje svou vůli, jejímž obsahem je zřízení svěřenského nástupnictví. Není přitom rozhodné, zda použije pro své formulace rozkazovací způsob, neboť kritérium dostatečné určitosti bude naplněno i tehdy, pokud svou vůli vyjádří pomocí přání či prosby.²² Jak však judikoval již Nejvyšší soud Československé republiky ve svém rozhodnutí z roku 1932 (v době účinnosti obecného zákoníku občanského, jenž obsahoval úpravu fideikomisární substituce), je třeba, aby toto přání (respektive prosba) nesporně naplňovalo podstatu fideikomisární substituce – tedy že zůstavitel svou vůlí směřoval

¹⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., zvláštní část, k § 1512

¹⁸ „Je-li zůstavitelovo nařízení do té míry neurčité, že nelze zjistit, zda povolal náhradníka, nebo svěřenského nástupce, považuje se jeho nařízení za povolání náhradníka.“

¹⁹ KLIČKA, Ondřej. In: PETROV, Jan a kol. *Občanský zákoník. Komentář* [online databáze]. 2. vydání (1. aktualizace). [cit. 16. února 2023]. Praha: C. H. Beck, 2022. Dostupné z: databáze beck-online.cz, § 1512

²⁰ KLIČKA, Ondřej. In: SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 163

²¹ § 1512 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

²² ROUČEK, František. In: ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl třetí (§ 531 až 858)*. Praha: V. Linhart, 1936, s. 176

k omezení předního dědice v jeho nakládání s dědictvím.²³ S tímto právním názorem se lze jednoznačně ztotožnit, neboť pomocí fideikomisární substituce nepochybně dochází k významnému zásahu do práv předního dědice – je proto nezbytné, aby vedle snahy o maximální naplnění vůle zůstavitele byl neméně důkladně šetřen, respektován a nikoliv nesprávně krácen rovněž dědický nárok předního dědice.

1.2.2 Svěřenské nástupnictví zřízené mlčky

Vedle výslovného zřízení svěřenského nástupnictví nejsou v praxi neobvyklé ani případy, kdy svěřenské nástupnictví platně vznikne rovněž na základě fikce, respektive domněnky. Tyto situace upravuje § 1513²⁴ občanského zákoníku, nalezneme zde úpravu pěti²⁵ možných variant, při kterých zákon považuje právní jednání učiněné zůstavitelem za zřízení fideikomisární substituce. Pro úplnost považuji za vhodné uvést, že některé zdroje rozpoznávají základní kategorie pouze čtyři²⁶, přičemž čtvrtou z nich rozdělují do dvou podkategorií. Toto členění s ohledem na zákonné znění a celkovou literární přehlednost vnímám jako nedostatečně precizní. Ve své práci budu proto vycházet z dělení do pěti skupin – svěřenské nástupnictví bude mlčky zřízeno tehdy, jestliže zůstavitel svému dědici zakáže, aby o jím zanechaném jmění pořizoval, pokud zůstavitel povolá dědice svému dědici, v tom případě, pokud zůstavitel povolá za dědice někoho, kdo v době smrti zůstavitele ještě není, tehdy, pokud zůstavitel povolá dědice s podmínkou a také tehdy, pokud dědice povolá na určitou dobu.²⁷

Prvním případem fikce zřízení fideikomisární substituce je zřízení svěřenského nástupnictví formou zákazu dědici poříditi o zanechaném jmění. V tomto případě zůstavitel přímo neurčuje konkrétního svěřenského nástupce, toho bude možné zjistit až v rámci pozůstalostního řízení proběhlého po předním dědici.²⁸ Z toho vyplývá, že zůstavitel svou vůli sice realizuje co do zákazu vůči svému dědici, již však nevyužívá

²³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 18. listopadu 1932, Rv I 1461/31, dostupné z: databáze beck-online.cz

²⁴ § 1513 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

²⁵ KLIČKA, Ondřej. In: SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 163

²⁶ SVOBODA, Jiří. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2. vydání, 2022, s. 131

²⁷ § 1513 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

²⁸ KLIČKA, Ondřej. In: SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 163-164

své možnosti konkretizace svěřenského nástupce, čímž se do jisté míry vzdává svého oprávnění ovlivnit další osud své pozůstalosti.

V případě, že by přední dědic zůstavitelův zákaz ignoroval a o majetku nabytém po zůstaviteli přesto pořídil, bylo by takové pořízení stiženo neplatností. Je však třeba upozornit, že výše uvedený zákaz se vztahuje pouze na to jmění, které přední dědic předtím opravdu zdědil po zůstaviteli. Nabyli-li tento dědic majetek na základě jiné skutečnosti, nebude a ani nemůže být ve svém pořízení ohledně tohoto majetku zůstavitelovým zákazem limitován.²⁹ Důsledkem zůstavitelova nařízení o zákazu pořízení ze strany předního dědice pak bude nastoupení dědiců předního dědice³⁰ dle fakultativních ustanovení o zákonné dědické posloupnosti. Při absenci těchto dědiců by dědictví připadlo ve formě odúmrti státnímu suverénovi.³¹ Domnívám se, že vůlí zůstavitele bude v drtivé většině případů snaha o zachování majetku z pozůstalosti pro jeho nejbližší příbuzné, realizací zákonné varianty *ultima ratio* (kterou nepovažuji za zcela šťastnou a kompletně korespondující proklamované snaze zákonodárce maximálně ochránit vůli zůstavitele), tedy propadnutí majetku ve prospěch státu, by původní záměr zůstavitele mohl být zhaćen. I s přihlédnutím k tomuto potenciálnímu důsledku považuji výše rozebíranou první variantu fikce zřízení svěřenského nástupnictví za vůči zůstavitelovým záměrům ne zcela vhodnou, je možné usoudit, že právní řád poskytuje zůstaviteli řadu vhodnějších a výrazněji ovlivnitelnějších postupů spjatých s jeho posledním pořízením.

Druhou variantou podle § 1513 občanského zákoníku je zřízení svěřenského nástupnictví tím, že zůstavitel svému dědici povolá dědice (přičemž je třeba zdůraznit skutečnost, že svěřenský nástupce zde zůstává dědicem zůstavitele a nikoliv předního dědice³²). Důsledky nařízení dle tohoto zákonného ustanovení korespondují postupu podle § 1512 odst. 1 občanského zákoníku, na základě něhož se svěřenské nástupnictví zřizuje výslovně.³³ Ustanoví-li zůstavitel svému dědici (tedy v rámci terminologické přehlednosti rozebírané problematiky dědici přednímu) následného dědice, dojde tím také ke zbavení oprávnění předního dědice o zůstavitelově

²⁹ SVOBODA, Jiří. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2. vydání, 2022, s. 132

³⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., zvláštní část, k § 1513

³¹ KLIČKA, Ondřej. In: SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 163-164

³² SVOBODA, Jiří. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2. vydání, 2022, s. 131

³³ Tamtéž, s. 131

pozůstalosti pořizovat. Podotkněme, že toto odebrání možnosti pořizovat není absolutní – v případě, že by došlo k úmrtí (respektive zániku) všech zůstavitelem ustanovených dědiců a tím i zániku svěřenského nástupnictví, právo předního dědice platně pořizovat ohledně zůstavitelova jmění by se stalo opětovně aktuálním.³⁴ Pro úplnost je pak třeba doplnit, že zůstavitelovým nařízením není jakkoliv dotčena pořizovací volnost předního dědice ohledně jeho vlastní pozůstalosti.³⁵

Ke zřízení svěřenského nástupnictví mlčky může dojít také tím, že zůstavitel povolá za dědice někoho, kdo v době zůstavitelovy smrti ještě není, neexistuje. Dochází tím k odložení dědického práva – to vznikne až v okamžiku, kdy subjekt začne právně existovat³⁶. V případě fyzických osob rozumíme tímto označením takovou osobu, jež v době smrti zůstavitele není ještě ani počata, tedy neexistuje ani jako *nasciturus*³⁷ (již počatý, avšak dosud nenarozený plod, jemuž právní řád za podmínky, že se dítě narodí živé, přiznává řadu subjektivních práv³⁸). Zůstavitel disponuje oprávněním povolat za svěřenské nástupníky i více dosud nepočatých fyzických osob, svěřenské nástupnictví pak v okamžiku, kdy jmění nabude první svěřenský nástupce z těch, kteří nebyli současníky zůstavitele, zanikne,³⁹ a to *ex lege*⁴⁰. Je-li za dědice zůstavitelem povolávána osoba právnická, jež však v okamžiku smrti zůstavitele stále nevznikla, stane se způsobilým dědicem pouze za předpokladu, že vznikne do jednoho roku od zůstavitelovy smrti⁴¹, přičemž tato podmínka se vztahuje rovněž na svěřenského nástupce.⁴² Zmíněné pravidlo se však nevztahuje na případy nadačního fondu či nadace zřizovaných prostřednictvím pořízení pro případ smrti – tyto entity jsou

³⁴ KLIČKA, Ondřej. In: SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 164

³⁵ KLIČKA, Ondřej. In: PETROV, Jan a kol. *Občanský zákoník. Komentář* [online databáze]. 2. vydání (1. aktualizace). [cit. 16. února 2023]. Praha: C. H. Beck, 2022. Dostupné z: databáze beck-online.cz, § 1513

³⁶ KLIČKA, Ondřej. In: PETROV, Jan a kol. *Občanský zákoník. Komentář* [online databáze]. 2. vydání (1. aktualizace). [cit. 28. února 2023]. Praha: C. H. Beck, 2022. Dostupné z: databáze beck-online.cz, § 1513

³⁷ KLIČKA, Ondřej. In: SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 164-165

³⁸ HURDÍK, Jan. In: HENDRYCH, Dušan a kol. *Právnický slovník* [online databáze]. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009 [cit. 28. února 2023]. Dostupné z: databáze beck-online.cz

³⁹ § 1515 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁰ SVOBODA, Jiří. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2. vydání, 2022, s. 132

⁴¹ § 1478 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁴² SVOBODA, Jiří. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2. vydání, 2022, s. 132

již v okamžiku svého vzniku způsobilými bezprostředními dědici, o svěřenské nástupnictví se tak jednat vůbec nebude⁴³.

Od výše uvedené situace je však třeba důsledně odlišovat případy, kdy zůstavitel pořízením pro případ smrti zřizuje nadaci, nadační fond, ústav nebo svěřenský fond, popřípadě situaci, kdy je dědicem zůstavitele *nasciturus*. Dojde-li totiž u těchto subjektů ke splnění zákonných podmínek, stanou se způsobilými bezprostředními (respektive přímými⁴⁴) dědici⁴⁵ - ke vzniku svěřenského nástupnictví tak vůbec nedochází.

Čtvrtým způsobem zřízení svěřenského nástupnictví fikcí je případ, kdy zůstavitel povolá dědice s podmínkou. Podmínkou v právu rozumíme vedlejší ujednání právního jednání, jímž se účinky takového jednání vážou na určitou událost či skutečnost, u nichž však nepanuje jistota ohledně toho, zda nastanou či nikoliv⁴⁶. Přistoupí-li zůstavitel ke stanovení odkládací podmínky⁴⁷, dědic se dostává do postavení svěřenského nástupce a dědit bude až ve chvíli, kdy bude tato podmínka splněna. V případě, že zůstavitel neurčil v pořízení jinak, stanou se předními dědici zůstavitelovi dědici podle pravidel zákonné dědické posloupnosti. Je-li naopak z vůle zůstavitelovy dědic povolán s podmínkou rozvazovací⁴⁸, nachází se tento dědic v postavení předního dědice, a to až do okamžiku splnění této podmínky. Po jejím naplnění pak dědictví přechází na svěřenského nástupce – toho může zůstavitel určit sám, avšak nesáhne-li k realizaci tohoto oprávnění, dojde opět k aplikaci podpůrných ustanovení o zákonné dědické posloupnosti.⁴⁹ Pro úplnost dodejme, že v určitých případech může vést použití odkládací i rozvazovací podmínky k témuž výsledku.⁵⁰

V praxi je možné setkat se i s případy, kdy zůstavitel stanoví podmínek hned několik, přičemž může vyžadovat jak splnění všech (hovoříme pak o podmínkách

⁴³ KLIČKA, Ondřej. In: SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 164-165

⁴⁴ Tamtéž, s. 132

⁴⁵ KLIČKA, Ondřej. In: SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 164-165

⁴⁶ Tamtéž, s. 165

⁴⁷ § 548 odst. 2 věta první zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁸ § 548 odst. 2 věta druhá zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁹ SVOBODA, Jiří. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2. vydání, 2022, s. 133

⁵⁰ KLIČKA, Ondřej. In: SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 166

kumulativních), tak i pouze jediné z několika jím stanovených podmínek (v tomto případě by šlo o podmínky alternativní).⁵¹

Poslední možnou variantou uvedenou v § 1513 občanského zákoníku je zřízení svěřenského nástupnictví tím, že zůstavitel povolá dědice s doložením času. Tím rozumíme takové vedlejší ujednání v rámci právního jednání, kterým činíme právní následky takového jednání závislými na určité skutečnosti či události, u nichž je však na rozdíl od podmínky (spjaté s prvkem nejistoty) jisté, že skutečně nastanou, a vedle toho rovněž víme i kdy se tak stane⁵².

Doložení času si můžeme pro větší názornost rozdělit do dvou skupin. V rámci první z nich se povolána osoba stává dědicem do konečné doby (*dies ad quem*), to znamená, že pozůstalost připadne tomu přednímu dědici, jenž byl povolán například do doby uzavření manželství. Následně dědictví připadá svěřenskému nástupci (popřípadě dědicům ze zákonné dědické posloupnosti). V druhém případě v okamžiku, kdy nastane určená doba (*dies a quo*), připadá od této doby dědictví po zůstaviteli tomu, kdo byl povolán za dědice (svěřenský nástupce). Příkladem může být situace, kdy zůstavitel stanoví, že nabytí dědictví ze strany dědice je vázáno na okamžik dosažení zletilosti.⁵³

Je možné se domnívat, že se svěřenským nástupnictvím zřízeným na základě fikce dle § 1513 se mohou pojit jisté interpretační a aplikační problémy. Není-li pořízení zůstavitele zhotoveno dostatečně precizně, přičemž brát v potaz veškeré eventuality svěřenského nástupnictví může být pro právního laika nepochybně nelehký úkol, je nutné aplikovat podpůrná ustanovení zákona. S ohledem na skutečnost, že institut svěřenského nástupnictví není v právní praxi využíván na každodenní bázi, absentuje logicky rovněž ustálená rozhodovací praxe. V současné době jsme tak svědky stále probíhající odborné debaty, do níž právní odborníci přispívají rozličnými názory, které ve větší či menší míře respektují autonomii vůle zůstavitele. Byť je možné konstatovat, že dominantním názorem je v případě nedokonalé specifikace předního dědice a svěřenského nástupce příklon k aplikaci ustanovení o zákonné dědické posloupnosti

⁵¹ SVOBODA, Jiří. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2. vydání, 2022, s. 133

⁵² KLIČKA, Ondřej. In: SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 166-167

⁵³ SVOBODA, Jiří. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2. vydání, 2022, s. 133

(tento postup podporuje svými argumenty například Klein⁵⁴), můžeme se nadále setkat i s častým pohledem upřednostňujícím aktivaci institutu náhradnictví. Jsem přesvědčen, že ať už v odborné debatě zvítězí ta či ona konstrukce, je třeba maximálně respektovat skutečnou, opravdovou vůli zůstavitele (jejíž charakter je často zcela prostý), nikoliv budovat složitá zdůvodnění založená na nepřesvědčivých úvahách či dovozovat vůli zůstavitele pomocí komplikovaných tezí, neboť tyto mohou vést nezřídky až k závěrům ad absurdum a autonomii zůstavitele tak potlačovat. Své argumentačně podložené řešení de lege ferenda předkládám níže v podkapitole 5.2.

⁵⁴ KLEIN, Šimon. *Konstruktivní svěřenské nástupnictví, aneb co dělat, když zůstavitel neurčil předního nebo následného dědice*. Ad Notam, 2017, č. 1, s. 3

2 Historické souvislosti a právní předpisy ovlivňující současnou podobu institutu svěřenského nástupnictví v české právní úpravě

2.1 Římské právo a počátky svěřenského nástupnictví

Počátky dnes již tradičního a vyspělým právním řádům dobře známého institutu svěřenského nástupnictví nalezneme už v římském právu. Řada římskoprávních institutů disponovala promyšlenými a velmi kvalitně propracovanými konstrukcemi, mnohé stěžejní principy tohoto systému se odrážejí i v aktuálních právních rádech. Nejinak tomu je i v případě dědického práva, pod nějž stěžejní institut této práce systematicky spadá. Právě v římskoprávních textech se poprvé setkáváme s termínem *fideikomisární substituce*, jenž představuje synonymum⁵⁵ moderního označení svěřenského nástupnictví.

Stěžejním pojmem, jehož objasnění je k pochopení dalších řádků třeba, je *fideikomis* neboli neformální odkaz⁵⁶. Fideikomisy původně představovaly zvláštní formu nevyžadující odkazy, pomocí nichž mohl zůstavitel požadovat po libovolné osobě, aby po zůstaviteli nabytý majetkový prospěch či jeho část následně poskytla další osobě či osobám. Tím se fideikomisy zprvu odlišovaly od mnohem více formalizovaných odkazů civilních, jejichž prostřednictvím se mohl zůstavitel obracet výlučně na dědice. Nejednalo se původně dokonce ani o vztahy garantované právem, nýbrž pouze o prosby posuzované z morálního či etického hlediska, důležitou roli v rámci tohoto vztahu hrála především důvěra a poctivost zainteresovaných osob.⁵⁷ K zásadní změně došlo na začátku principátu, kdy se z právně nezávazných proseb staly postupně obecně právně vynutitelné závazky. Díky tomuto posunu ve vnímání fideikomisů se institut postupem času stále více přibližoval formálním civilním odkazům, což v konečném důsledku vedlo takřka ke konečnému splynutí obou forem odkazu.⁵⁸

⁵⁵ K synonymickému používání termínů „fideikomisární substituce“ a „svěřenské nástupnictví“ viz níže

⁵⁶ Odkazem rozumíme jednostranný právní úkon pro případ smrti, jímž zůstavitel poskytuje k tíži své pozůstalosti majetkový prospěch osobě, která není jeho dědicem. In: KINCL, Jaromír a kol. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 304

⁵⁷ Termín fideikomis byl vytvořen ze spojení latinských slov *commissum* (= to, co bylo svěřeno) a *fide* (= poctivost, víra); šlo tedy o „něco svěřené něčí poctivosti“. In: KINCL, Jaromír a kol. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 306

⁵⁸ KINCL, Jaromír a kol. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 305-307

Pomocí formálního civilního odkazu bylo možné realizovat pouze obecnou dědickou substituci – to znamená, že v případě, kdy zůstavitelem primárně určený dědic (odkazovník) odkazu nenabyl, přistupovalo se k určení náhradníka tohoto dědice. Především díky neformálnímu charakteru fideikomisu bylo možné v jeho rámci ustanovit substituci rovněž pro případ, že první odkazovník zůstavitelem určený odkaz nabyl. Tato substituce tedy měla velmi specifickou povahu a nebylo možné ji srovnávat či dokonce zaměňovat za standardní substituci dědickou – ustálilo se pro ni tedy označení *fideikomisární substituce*. Dalším dopadem (či vlastně spíše benefitem posilujícím autonomii vůle zůstavitele) neformální povahy fideikomisu byla také možnost stanovení rozličných důvodů pro přechod odkazu z prvního odkazovníka na jeho substituta⁵⁹ (zůstavitel mohl k fideikomisu připojit kupříkladu rozvazovací podmínku či lhůtu⁶⁰).

Ekvivalentním používáním termínů „fideikomisární substituce“ a „svěřenské nástupnictví“ i v rámci dnešního práva však dle mého názoru může bez důkladné znalosti historického původu a tím i označení diskutovaného institutu docházet rovněž k určitým terminologickým problémům či nedorozuměním. S výrazem substituce je totiž spojen především český protiklad „náhrada“ či „záměna“, což by mohlo chybně evokovat rovněž konexi označení „fideikomisární substituce“ s institutem náhradnictví (upraveného v § 1507 až 1511 občanského zákoníku⁶¹), označovaného též jako obecná nebo vulgární substituce. Lze tak konstatovat, že s ohledem na přejímání těchto původně latinských termínů do českého právního prostředí a řady odborných právních textů může být v tomto směru do jisté míry negativně poznamenána jejich preciznost. Pojem substituce totiž můžeme v jednom případě ztotožnit s termínem náhradnictví, ve druhém zase s výrazem nástupnictví, přičemž oba instituty se svým obsahem poměrně zásadně liší – v případě náhradnictví se dědicem může stát pouze jedna (dědic či jeho náhradník) či žádná osoba, v rámci svěřenského nástupnictví mohou dědictví nabýt – byť postupně a nikoliv současně – dědicové oba, substitut zde navíc není náhradníkem, nýbrž nástupcem⁶². Dá se tedy usoudit, že s ohledem na obsahová hlediska obou institutů a snahu zabránit mystifikaci právníké i laické

⁵⁹ Tamtéž, s. 308-309

⁶⁰ ČERNOCH, Radek. In: SALÁK, Pavel a kol. *Autonomie vůle zůstavitele podle občanského zákoníku z historické perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 62

⁶¹ § 1507–1511 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁶² KLIČKA, Ondřej. In: SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 155

veřejnosti by bylo vhodnější termíny „fideikomisární substituce“ a „svěřenské nástupnictví“ nepoužívat *promiscue*, nýbrž se přiklonit k užívání pouze moderního označení, jehož je užito rovněž ve znění zákona. Potenciálních terminologických potíží si byl ostatně vědom i sám zákonodárce, který důvody příklonu k jednotnému zákonnému označení „svěřenské nástupnictví“, s nimiž se v plné míře ztotožňují, vysvětluje v důvodové zprávě k novému občanskému zákoníku⁶³.

2.2 Úprava svěřenského nástupnictví v obecném zákoníku občanském

Soukromé právo na území dnešního samostatného českého státu po dlouhou dobu postrádalo jednotnou, ucelenou kodifikaci. Po řadě více či méně úspěšných pokusů tento stav změnit došlo v roce 1811 k vyhlášení císařského patentu č. 946/1811 Sb. z.s., obecného zákoníku občanského, platného na českém území až do roku 1950. O kvalitě, celkové ucelenosti, myšlenkové konzistentnosti a jisté nadčasovosti tohoto předpisu svědčí nejen skutečnost, že se obecný zákoník občanský stal důležitým inspiračním zdrojem aktuálně účinného občanského zákoníku⁶⁴, nýbrž také doposud trvající platnost obecného zákoníku občanského v Rakousku či Lichtenštejnsku.⁶⁵

Obecný zákoník občanský upravoval v § 608 až 617 institut zvaný svěřenské náhradnictví, jenž svým obsahem do značné míry korespondoval dnešnímu svěřenskému nástupnictví. S ohledem na zachování přehlednosti a jednotné koncepce práce budu namísto dnes již zastaralého termínu svěřenské náhradnictví používat v řádcích níže označení aktuální – tedy svěřenské nástupnictví.

Svěřenské nástupnictví v obecném zákoníku občanském bylo koncipováno jako zůstavitelovo nařízení zahrnující uložení povinnosti přenechání dědictví ze strany předního dědice dědici následnému (tedy svěřenskému nástupci), a to v určitém případě – tak zvaném *casus substitutionis*, k jehož určení byl zůstaviteli ponechán poměrně široký prostor. Nejobvyklejší variantou byla podobně jako dnes smrt předního dědice, v úvahu však připadaly také další důvody – pozůstalost mohla přejít na svěřenského nástupce rovněž po určité době, *casus substitutionis* mohl být vázán i na

⁶³ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., zvláštní část, k § 1512

⁶⁴ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., obecná část

vznik určité skutečnosti. Ke vzniku svěřenského nástupnictví mohlo dojít výslovně, připouštěl se ovšem i vznik učiněný mlčky. Stát se tak mohlo ve třech případech, a to tehdy, když (i) zůstavitel zakázal přednímu dědici, aby pořídil o zůstavitelem zanechaném dědictví, tím, (ii) že zůstavitel svému dědici přímo ustanovil jeho dědice, popřípadě přednímu dědici přikázal, aby svým dědicem jmenoval konkrétní osobu, a také v tom případě, že (iii) zůstavitel povolal za dědice osobu, která v době pořízení ještě nebyla počata.⁶⁶ Judikatorně pak bylo dovozeno, že obsahuje-li pořízení pouze zákaz zcizení a zatížení a nikoliv vyloučení posledního pořízení, nelze hovořit o vzniku svěřenského nástupnictví.⁶⁷

Srovnáme-li tehdejší právní úpravu s úpravou dnešní, dojdeme k závěru, že § 1513 občanského zákoníku⁶⁸, upravující domněnku zřízení svěřenského nástupnictví, způsoby vzniku svěřenského nástupnictví učiněného mlčky podle obecného zákoníku občanského do svého obsahu zakomponoval. Vedle třech případů uvedených v inspiračním zdroji však dnešní zákonné znění upravuje ještě povolání dědice s podmínkou a na určitou dobu.

V § 611 a 612 obecného zákoníku občanského bylo možné nalézt úpravu omezení svěřenského nástupnictví. Zůstavitel disponoval oprávněním zřídit několika předním dědicům jednoho dědice následného a *vice versa*. Povolával-li zůstavitel svěřenské nástupce vedle sebe, zásadně zde nevznikaly otázky týkající se omezení počtu povolaných svěřenských nástupců, zůstavitel nebyl v této záležitosti limitován. Byli-li však svěřenští nástupci povoláváni způsobem, v rámci něhož měla pozůstalost přecházet z jednoho na druhého, nebyla řada svěřenských nástupců, konkrétně tedy jejich počet v ní, limitován pouze tehdy, že byli všichni svěřenští nástupci současníky zůstavitele (tedy v okamžiku vyhotovení pořízení již byla taková osoba alespoň počata). Za předpokladu, že všichni svěřenští nástupci současníky zůstavitele nebyli, mohlo se svěřenské nástupnictví v rámci movitých věcí vztahovat až na druhý stupeň, byly-li dotčeny věci nemovité, vztahovalo se svěřenské nástupnictví pouze na stupeň první. Jakmile tedy připadla věc movitá druhému svěřenskému nástupci v pořadí a věc

⁶⁶ ROUČEK, František. In: ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl třetí (§ 531 až 858)*. Praha: V. Linhart, 1936, s. 174-175

⁶⁷ Tamtéž, s. 182

⁶⁸ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

nemovitá svěřenskému nástupci prvnímu, došlo k zániku vázanosti jmění zanechaného zůstavitelem.⁶⁹

Současný občanský zákoník již v rámci institutu svěřenského nástupnictví nerozlišuje mezi věcmi movitými a nemovitými, jsou-li tedy svěřenští nástupci, kteří nejsou zůstavitelovými současníky, povoláváni za sebou, dojde k zániku svěřenského nástupnictví hned v prvním stupni. V otázce několika svěřenských nástupců povolaných vedle sebe a také řady těch svěřenských nástupců, kteří jsou zůstavitelovými současníky a jsou povoláni za sebou, se aktuální úprava s úpravou obecného zákoníku občanského principiálně neliší.⁷⁰

Podobnost se současnou právní úpravou je možné spatřovat i v otázce vlastnického práva předního dědice k pozůstalosti. Sám obecný zákoník občanský v § 613 hovoří o omezeném vlastnickém právu dědice, který však disponuje právy a závazky poživatele.⁷¹ Omezení vlastnického práva předního dědice spočívalo (i) v nemožnosti zcizovat či zatěžovat movité věci, které byly součástí pozůstalosti (s výjimkou zásady řádné správy), (ii) byl povinen spravovat pozůstalost tak, aby byla zachována její podstata a uchovávat věci v takovém stavu, v jakém je převzal, a (iii) tížila jej rovněž povinnost nést náklady spojené s nabytím pozůstalosti. Zásadní rozdíl oproti současné právní úpravě spočíval v možnosti předního dědice zcizovat či zatěžovat věci nemovité. Tehdejší teorie a praxe považovala za dostatečný zápis svěřenského nástupnictví ve veřejném seznamu spolu s dotčenou nemovitou věcí. Přední dědic tedy sice byl ve veřejném seznamu zapsán jako vlastník nemovité věci, poznámka týkající se omezení jeho vlastnického práva svěřenským nástupnictvím však dávala najevo třetím osobám, že případné nabytí vlastnického práva k takové nemovitosti bude omezeno svěřenským nástupnictvím následného dědice.⁷²

Můžeme konstatovat, že dnešní právní úprava se v tomto směru vydala cestou omezující vlastnické právo předního dědice v ještě podstatnějším rozsahu. Z § 1524⁷³

⁶⁹ ROUČEK, František. In: ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl třetí (§ 531 až 858)*. Praha: V. Linhart, 1936, s. 183-185

⁷⁰ § 1514–1515 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁷¹ § 613 císařského patentu č. 946/1811 Sb. z.s., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů

⁷² ROUČEK, František. In: ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl třetí (§ 531 až 858)*. Praha: V. Linhart, 1936, s. 186-187

⁷³ § 1524 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

vyplývá, že nutnost obligatorního zápisu existence svěřenského nástupnictví k dotčené nemovitosti zůstala podobně jako v obecném zákoníku občanském zachována, zákonodárce však s ohledem na snahu o poskytnutí silnější ochrany svěřenskému nástupci přistoupil ke stanovení dalších omezení předního dědice. Chce-li tento předmětnou nemovitost zatížit či zcizit, potřebuje k tomu navíc souhlasu následného dědice, který může být v relevantních situacích nahrazen rovněž rozhodnutím soudu.⁷⁴ Nedbá-li přední dědic nutnosti obstarat si takový souhlas a s předmětnou nemovitostí naloží způsobem zkracujícím práva svěřenského nástupce, nemá takové jednání předního dědice vůči svěřenskému nástupci žádné právní účinky.⁷⁵ Je možné usoudit, že zákonodárce uvedeným zpřísněním právní úpravy pro předního dědice rovněž následoval linku spojenou s posílením ochrany autonomie vůle samotného zůstavitele, jelikož dále omezil případnou možnost předního dědice pokusit se v rozporu se záměrem zůstavitele posunout hranice svého omezeného vlastnického práva.

§ 614 obecného zákoníku občanského pak obsahuje výkladové pravidlo, jehož ekvivalent v aktuálně účinné právní úpravě nenalezneme. Tehdejší zákonodárce v případě neurčitosti vyjádření svěřenského nástupnictví prosazoval postup co možná nejmenšího omezení předního dědice při jeho nakládání s pozůstalostí.⁷⁶ Domnívám se, že z vynechání tohoto pravidla v současné právní úpravě můžeme vyvozovat snahu zákonodárce vyhnout se v tomto smyslu explicitní podpoře posílení vlastnického práva předního dědice na úkor svěřenského nástupce, čímž by do jisté míry mohl narušit systematickosti úpravy založené naopak na co možná nejpříznivějším zacházení s právy svěřenského nástupce. V této otázce tak byl ze strany zákonodárce ponechán prostor pro odbornou diskuzi a budoucí judikatorní upřesnění.

Úprava obsažená v obecném zákoníku občanském se naopak opět zcela zřetelně projevila v § 1517 a § 1519 aktuálně účinného občanského zákoníku⁷⁷. První zmíněné ustanovení navazuje na institut náhradnictví pro nedospělé, jenž sice pozůstalost nabyt, avšak k jeho smrti došlo ještě dříve, než mohl o pozůstalosti sám

⁷⁴ § 1522 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁵ § 1524 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁶ ROUČEK, František. In: ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl třetí (§ 531 až 858)*. Praha: V. Linhart, 1936, s. 192

⁷⁷ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

vyhotovit pořízení. § 1519 pak upravuje nástupnictví po dědici, jenž není schopen právního jednání pro postižení některou formou duševní poruchy. Je možné uvést, že výše zmíněná ustanovení zásadně posilují reálný význam svěřenského nástupnictví v praxi. Už obecný zákoník občanský si totiž uvědomoval důležitost zachování vysoké míry kontroly nad pozůstalostí ze strany zůstavitele, jenž sice měl zájem na zajištění osoby v postavení předního dědice, zároveň si však byl vědom rizik spojených s absencí platného stanovení sukcesora ze strany osoby v postavení předního dědice (pozůstalost by totiž v případě absence zmíněných ustanovení mohla poměrně jednoduše opustit nejbližší okruh osob zůstavitele, případně připadnout ve formě odúmrti státu).⁷⁸

Paragrafy věnované v obecném zákoníku občanském dnes již neexistujícímu institutu svěřenského náhradnictví se díky principiální shodě založené především na ochraně autonomie vůle zůstavitele a zájmů zůstavitelových rodinných příslušníků liší oproti obsahu dnešní zákonné úpravy svěřenského nástupnictví pouze v nikterak zásadních rozdílech. Z dnešní zákonné úpravy je patrná někdy více, někdy naopak méně úspěšná snaha zákonodárce o další precizaci institutu beroucí v potaz právní vývoj, k němuž v období mezi přijetím obecného zákoníku občanského a občanského zákoníku z roku 2012 logicky došlo (s ohledem na historicko-politické dění druhé poloviny dvacátého století na českém území, jemuž se blíže věnují následující podkapitoly, bylo však možné inspirovat se bohužel pouze přirozeně se vyvíjející právní praxí v příbuzných zahraničních právních řádech).

Světlou výjimkou představující určitý „mezistupeň“ mezi obecným zákoníkem občanským a občanským zákoníkem z roku 2012 byl s ohledem na následné politické dění v zemi nikdy nepřijatý meziválečný vládní návrh československého občanského zákoníku, literaturou často označován jako Osnova 1937⁷⁹. Tento návrh, vycházející především z obecného zákoníku občanského a zároveň reagující na právní vývoj od jeho přijetí, také poprvé použil zpřesňujícího a dodnes aktuálního termínu *svěřenské nástupnictví*.⁸⁰

⁷⁸ SALÁK, Pavel. In: SALÁK, Pavel a kol. *Autonomie vůle zůstavitele podle občanského zákoníku z historické perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 110-111

⁷⁹ Sněmovní tisk 844, vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník. Praha: Státní tiskárna, 1937

⁸⁰ SALÁK, Pavel. In: SALÁK, Pavel a kol. *Autonomie vůle zůstavitele podle občanského zákoníku z historické perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 109

2.3 Svěřenské nástupnictví a občanské zákoníky z let 1950 a 1964

Politický převrat, ke kterému na našem území došlo v roce 1948, přinesl do občanského práva celou řadu změn. Zavedení právní úpravy směřující k co možná největšímu potlačení soukromého vlastnictví patřilo k neodvratným důsledkům snah o realizaci komunistické doktríny v praxi. Zásadnímu principiálnímu obratu se tak nevyhnulo ani dědické právo, mezi patrně nejzásadnější změny se díky zavedení zákona č. 141/1950 Sb.⁸¹ do účinnosti zařadilo nabývání dědictví smrtí zůstavitele (a zrušení s tím související ležící pozůstalosti⁸²) a upřednostňování dědění ze zákona⁸³, čímž byla prakticky zcela potlačena autonomie vůle zůstavitele.

Zavedením § 550 zákona č. 141/1950 Sb.⁸⁴ pak došlo k úplnému odstranění institutu svěřenského nástupnictví z právního systému (uvedené ustanovení sice tuto skutečnost neuvádí explicitně, ze znění zákona je však možné tento závěr jednoznačně dovodit *implicite*). Obsah institutu svěřenského nástupnictví se totiž ocitl v přímém rozporu s tehdejší komunistickou doktrínou, jež byla budována na přednosti zájmů živých osob před vůlí vyjádřenou v pořízení zůstavitele.⁸⁵ V potaz však muselo být bráno rovněž přechodné ustanovení § 565⁸⁶ - díky němu bylo považováno za platné ještě alespoň takové svěřenské nástupnictví, které zůstavitel zřídil do 31. prosince 1950, přičemž do téhož data rovněž zemřel.

Občanský zákoník z roku 1964⁸⁷ na základní principy kodexu z roku 1950 navázal, v řadě otázek dědického práva však přistoupil k dalším omezením testovací svobody zůstavitele, které přesněji korespondovaly tehdejší komunistické ideologii. Na rozdíl od občanského zákoníku z roku 1950 neobsahoval ten z roku 1964 už ani

⁸¹ Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník

⁸² Ležící pozůstalost představovala do 31.12.1950 soubor aktiv a pasiv zůstavitele, která byla samostatným subjektem práv a závazků. KORECKÁ, Věra. In: HENDRYCH, Dušan a kol. *Právníký slovník* [online databáze]. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009 [cit. 12. března 2023]. Dostupné z: [databáze beck-online.cz](http://databaze.beck-online.cz)

⁸³ SCHELLE, Karel, SCHELLEOVÁ, Ilona. *Dědické právo podle nového občanského zákoníku*. Praha: Linde Praha, a.s., 2013, s. 33

⁸⁴ § 550 zákona č. 141/1950 Sb., občanský zákoník: „*Neplatná je podmínka, kterou zůstavitel omezil povolení někoho za dědice. Neplatné je i ustanovení závěti, že toho, co se zůstavuje, má dědic nabýt jen na určitou dobu nebo později než dnem zůstavitelovy smrti, jakož i ustanovení závěti o tom, na koho má dědictví přejít po smrti dědicově...*“

⁸⁵ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická poslušnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 135

⁸⁶ § 565 odst. 1 zákona č. 141/1950 Sb., občanský zákoník: „*Při dědění se užije práva platného v den smrti zůstavitele.*“

⁸⁷ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

negativní zmínku o svěřenském nástupnictví, která činil kodex z roku 1950. Z koncepce zákona tak bylo možné jednoznačně dovodit kompletní vyloučení existence svěřenského nástupnictví z právního systému⁸⁸ a také všech dosavadních omezení plynoucích ze svěřenského nástupnictví platně vzniklého za dřívější právní úpravy. To tedy znamenalo, že i když byla osoba (v dnešní pozici předního dědice) z vůle zůstavitele ve své testovací způsobilosti podle dosavadní právní úpravy platně omezena, dne 1. dubna 1964 všechna tato omezení zanikla. Tato osoba tak následně mohla se zděděným majetkem nakládat dle své libovůle.⁸⁹

Kodex z roku 1964 sice v průběhu desítek let své účinnosti prošel řadou novelizací (k nejzásadnější z nich, reagující na možnost a potřebu demokratických změn ve společnosti, došlo zákonem č. 509/1991 Sb., vazbu na dědické právo měl také zákon č. 554/2004 Sb.), opětovného návratu institutu svěřenského nástupnictví do českého právního systému se však společnost dočkala až s účinností občanského zákoníku z roku 2012⁹⁰.

Soudní judikatura je nejen s přihlédnutím k dlouholeté faktické neexistenci institutu svěřenského nástupnictví v české právní praxi, nýbrž rovněž s ohledem na stále poměrně nízkou frekvenci využívání zřizování znovuzavedeného svěřenského nástupnictví ze strany zůstavitelů skoupá. Je tak třeba mít na paměti, že vlivem tohoto neutěšeného stavu může být negativním způsobem poznamenána i právní jistota zůstavitelů, kteří by svou poslední vůli chtěli potenciálně koncipovat právě s využitím nepochybně užitečného nástroje v podobě svěřenského nástupnictví. Nezbývá tak než s lítostí konstatovat, že absence úpravy svěřenského nástupnictví ve dvou předchozích soukromoprávních kodexech si bude přes veškerou snahu odborné veřejnosti v tomto směru nevyhnutelně vybírat svou daň i v následujících letech.

⁸⁸ SALÁK, Pavel. In: SALÁK, Pavel a kol. *Autonomie vůle zůstavitele podle občanského zákoníku z historické perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 109

⁸⁹ MIKEŠ, Jiří. *Dědictví a právo (právní poradce pro každého)*. Praha: Informatorium, 1993, s. 72-73

⁹⁰ SCHELLE, Karel, SCHELLEOVÁ, Ilona. *Dědické právo podle nového občanského zákoníku*. Praha: Linde Praha, a.s., 2013, s. 34-35

3 Subjekty svěřenského nástupnictví

3.1 Základní vymezení pojmů zůstavitel, přední dědic a svěřenský nástupce

V textu práce již bylo zmíněno, že ústředním hybatelem a osobou s nejvyšší mírou reálného vlivu v rámci institutu svěřenského nástupnictví je zůstavitel. Tímto termínem se označuje fyzická osoba, po jejíž smrti se do popředí dostává dědické nástupnictví spojené se zůstavitelovou pozůstalostí.⁹¹ Zůstavitel sice disponuje oprávněním nařídit, aby po smrti jeho dědice (popřípadě v jiných určitých případech) přešlo dědictví na dědice následného a je tak osobou, bez níž by nebylo možné svěřenské nástupnictví v praxi vůbec realizovat, v samotném vztahu však již na rozdíl od předního dědice a svěřenského nástupce nevystupuje.⁹²

Ke zřízení svěřenského nástupnictví může zůstavitele přimět řada pohnutek. V praxi půjde především o snahu zůstavitele ovlivnit v maximální možné míře další osud majetkových hodnot, které nabyl za svého života.⁹³ Tato snaha bude relevantní kupříkladu tehdy, má-li zůstavitel pouze jednoho potomka trpícího chronickým duševním onemocněním a má-li současně zájem na tom, aby duševní stav tohoto potomka a jeho neschopnost smysluplně nakládat se zděděnými prostředky negativně neovlivnily osud dědictví, jehož by zůstavitel rád zanechal i pro budoucí generace v rámci své rodiny.

Přední dědic (přičemž v literatuře je možné setkat se rovněž s ekvivalentním označením fiduciář či pouze dědic⁹⁴) je osoba v postavení právoplatného dědice zůstavitele, jehož dědické právo je však z vůle zůstavitele omezeno. Přední dědic je zásadně nadán pouze poživacím právem k dědictví a zároveň zatížen povinností v určitém okamžiku převést zůstavitelovu pozůstalost na svěřenského nástupce⁹⁵. V praxi se může v postavení předního dědice ocitnout například mentálně postižený potomek rodičů, u nějž absentuje testovací způsobilost. Po dobu trvání svého života

⁹¹ KORECKÁ, Věra. In: HENDRYCH, Dušan a kol. *Právní slovník* [online databáze]. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009 [cit. 17. března 2023]. Dostupné z: databáze beck-online.cz

⁹² CHALUPA, Ivan a kol. *Dědické právo. Základy soukromého práva IX*. Praha: C. H. Beck, 2018, s. 93

⁹³ Tamtéž, s. 94

⁹⁴ Tamtéž, s. 93

⁹⁵ SALÁK, Pavel. In: SALÁK, Pavel a kol. *Autonomie vůle zůstavitele podle občanského zákoníku z historické perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 108

se nachází pouze v postavení jakéhosi dočasného vlastníka. Zájmem rodičů není tohoto potomka vydědit či jej připravit o benefity dědictví, jichž může s přihlédnutím ke svému psychickému stavu ve svém životě docenit, limity však spočívají v nemožnosti takového potomka (s přihlédnutím k zákonem připouštěným výjimkám) zatížit či zcela zcizit majetek, který je součástí pozůstalosti.⁹⁶

Druhým subjektem vztahu vzniklého z vůle zůstavitele je svěřenský nástupce (označovaný také jako následný dědic, fideikomisář či poddědic⁹⁷). I svěřenský nástupce je, podobně jako přední dědic, dědicem zůstavitele. Zůstavitel může do této role povolát i více osob – a to buď „vedle sebe“ či „po sobě“. V prvním případě nastupují svěřenští nástupci na místo po předním dědici společně, pozůstalost se rozdělí a každému z nich pak připadne její odpovídající část. Druhá varianta pak v praxi znamená, že zůstavitel povolává svěřenskému nástupci dalšího svěřenského nástupce. Za svěřenského nástupce může být povolána nejen osoba, jež v době pořízení již existuje (například žijící vnuk zůstavitele), nýbrž také osoba dosud neexistující (kupříkladu budoucí prvorozený vnuk, dosud nepočatý nasciturus).⁹⁸

Zmínit je třeba rovněž rozdíly spojené s dědickou způsobilostí⁹⁹ předního dědice a svěřenského nástupce. Tato způsobilost je sice pro oba subjekty vztahu totožná, rozdílný je však okamžik, k němuž je požadováno její splnění. Podmínky dědické způsobilosti ze strany předního dědice musejí být splněny už v okamžiku smrti zůstavitele, to však neplatí v případě svěřenského nástupce. U něj je totiž třeba, aby byl způsobilým dědicem až v okamžiku, kdy se má následný dědic (respektive svěřenský nástupce) stát dědicem.¹⁰⁰

3.2 Práva a povinnosti předního dědice

Přední dědic může svého postavení nabýt v zásadě dvěma způsoby. Tím prvním je vcelku nepřekvapivě jeho výslovné povolání ze strany zůstavitele. Osoba se

⁹⁶ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická poslušnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 136

⁹⁷ CHALUPA, Ivan a kol. *Dědické právo. Základy soukromého práva IX*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018, s. 93

⁹⁸ Tamtéž, s. 94-95

⁹⁹ Obecné předpoklady dědické způsobilosti splňuje přední (následný) dědic, který se předem nezřekl svého dědického práva, svědčí mu některý z dědických důvodů, není dědicky nezpůsobilý, nebyl vyděděn a zároveň dědictví po patřičném poučení přijal. KLIČKA, Ondřej. In: SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 4

¹⁰⁰ KLIČKA, Ondřej. In: SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 162

však může předním dědicem stát díky svému vztahu k zůstaviteli i přímo ze zákona, a to tehdy, přistoupil-li sice zůstavitel ke zřízení svěřenského nástupnictví, avšak předního dědice přitom neurčil (ať už záměrně či vlivem opomenutí) a proto bylo nutné aplikovat pravidla týkající se zákonné dědické posloupnosti.¹⁰¹ Je tedy možné konstatovat, že vztah vyplývající ze svěřenského nástupnictví vyžaduje vždy existenci nejen svěřenského nástupce, nýbrž právě také předního dědice.

At' už však přední dědic nabude svého postavení výslovně či ze zákona a stane se tak vlastníkem zůstavitelova jmění, děje se tak vždy pouze na určitou, omezenou dobu. Vedle tohoto omezení však může být přední dědic limitován i co do rozsahu nakládání s majetkem ze zůstavitelovy pozůstalosti. Zůstavitel se totiž s ohledem na konkrétní okolnosti může rozhodnout, zda přednímu dědici výslovně umožní, aby se zděděným majetkem mohl nakládat *inter vivos* podle svého uvážení (pořízení o tomto majetku pro případ smrti totiž přednímu dědici zůstává i v tomto případě zapovězeno¹⁰² – zřízení svěřenského nástupnictví by jinak postrádalo faktického významu), nebo tak neučiní, což by znamenalo, že by byl přední dědic omezen v zásadě na postavení pouhého poživatele.¹⁰³

Pokud tedy zůstavitel ve svém pořízení nestanovil, že předního dědice opravňuje, aby s majetkem z dědictví volně disponoval, může přední dědic zděděný majetek užívat a brát z něj plody a užitky (k čemuž nepotřebuje dodatečného souhlasu svěřenského nástupce), musí však zároveň šetřit podstatu takto užívaných věcí a zajišťovat hrazení nákladů, jichž je třeba k udržení věcí v patřičném stavu. Užívá-li přední dědic věci z dědictví řádným způsobem a hodnota užívaného majetku se přesto zmenší, nebude vůči svěřenskému nástupci odpovědný.¹⁰⁴

Z mého úhlu pohledu je však tato skutečnost spojena s potenciálními interpretačními nejasnostmi, jichž by mohl přední dědic třeba i úmyslně zneužít na úkor svěřenského nástupce. Vezměme v úvahu situaci, kdy bude součástí dědictví, jehož by zůstavitel rád zachoval i pro osobu v postavení svěřenského nástupce, zemědělská půda. Přední dědic se půdu zcela v souladu se svým poživacím právem rozhodne využít k oprávněnému zemědělskému účelu, v jeho důsledku však dojde k zásadnímu

¹⁰¹ SVOBODA, Jiří. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2. vydání, 2022, s. 145

¹⁰² Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., zvláštní část, k § 1521-1524

¹⁰³ Tamtéž, s. 145

¹⁰⁴ KLIČKA, Ondřej. In: SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 171

snížení možnosti efektivního využití půdy do budoucna, což se negativně projeví v době, kdy bude vlastnické právo k půdě již převedeno na svěřenského nástupce. Nabízí se tak otázka, zda se přiklonit k zesílení ochrany budoucího vlastnického práva svěřenského nástupce a přistoupit tak současně k dalšímu omezení požívacího práva předního dědice – na tu vlastně do jisté míry odpovídá § 1523¹⁰⁵, který dává svěřenskému nástupci možnost požádat soud o stanovení limitů požívacího práva předního dědice. Zákon však již neřeší situaci, kdy svěřenský nástupce takovou možností (kupříkladu z důvodu své dosavadní neexistence) nedisponuje. Bylo by tak jistě zajímavé sledovat, jaký postoj by dosud neexistující soudní judikatura zaujala v případě, kdy se přední dědic rozhodl (v době, kdy prvorozený vnuk zůstavitele, jehož zůstavitel povolal do postavení svěřenského nástupce, ještě nebyl ani počat) bez zjevného zneužití práva, v souladu se svou povinností péče řádného hospodáře a svým požívacím právem efektivně využít zemědělskou půdu k pěstování plodin, u nichž by se následně ukázalo, že jejich pěstování půdu neúměrně vyčerpalo a do značné míry tak znehodnotilo, a svěřenský nástupce by tak půdu bez možnosti tomuto znehodnocení fakticky zabránit zdědil již v tomto pro něj neuspokojivém stavu. Jednu z možností svědčící ve prospěch ochrany práv dosud neexistujícího substituta by mohlo představovat například ustanovení opatrovníka této doposud neexistující osobě, jenž by v ideálním případě ztělesňoval prvek „explicitní“ ochrany doposud neexistujícího substituta před potenciálně negativními zásahy ze strany předního dědice.

I přední dědic, jemuž zůstavitel neumožnil s dědictvím volně nakládat, však může za určitých okolností věc z dědictví zatížit či zcizit. Potřebuje k tomu nicméně buď souhlas (ve formě notářského zápisu¹⁰⁶) svěřenského nástupce či odpovídající rozhodnutí soudu (vzešlého ze sporného řízení před obecným soudem). Rolí soudu je v případě, že zcizení vyhoví, také určit, jakým způsobem bude naloženo s výtěžkem prodeje, přičemž zákon soudu současně ukládá povinnost šetřit zájmy svěřenského nástupce.¹⁰⁷

¹⁰⁵ § 1523 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů: „Náleží-li do dědictví věc přinášející plody nebo užítky, může svěřenský nástupce požadovat, aby soud stanovil dědici způsob a rozsah hospodaření s věcí nebo požívání věci.“

¹⁰⁶ ŠEŠINA, Martin a kol. *Dědické právo. Praktická příručka*. Praha: Leges, 2019, s. 159

¹⁰⁷ KLIČKA, Ondřej. In: SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 171-172

Podléhá-li věc, která je předmětem svěřenského nástupnictví, zápisu do veřejného seznamu¹⁰⁸, je spolu s ní do tohoto seznamu zapisováno i svěřenské nástupnictví. Naloží-li pak přední dědic s věcí, která je spolu se svěřenským nástupnictvím v seznamu řádně zapsána, způsobem mařícím či omezujícím práva svěřenského nástupce bez jeho souhlasu, bude takové jednání vůči svěřenskému nástupci *ex lege* neúčinné. Naproti tomu v případě, kdy věc ve veřejném seznamu zapsána vůbec nebude či u ní nebude zapsáno svěřenské nástupnictví, postačí neudělení souhlasu ze strany svěřenského nástupce pouze k tomu, aby se mohl podle ustanovení týkajících se relativní neúčinnosti domáhat konstatování neúčinnosti ze strany soudu ve sporném řízení¹⁰⁹. Je tak možné říci, že zápis věci spolu se svěřenským nástupnictvím do veřejného seznamu poskytuje svěřenskému nástupci pro případ eventuálního sporu mezi ním a předním dědicem jednoznačně silnější postavení. Zároveň je nepochybně možné se i v dnešní době ztotožnit se závěrem Nejvyššího soudu Československé republiky, že na nemovitost, jež je ve veřejném seznamu zapsána spolu se svěřenským nástupnictvím, nebude možné bez svolení svěřenského nástupce vést exekuci založenou dluhy předního dědice.¹¹⁰

Přední dědic je tedy na benefitech plynoucích z dědictví po zůstaviteli zpravidla notně omezen, nadto však musí plnit ještě i řadu povinností. Jednou z těch nejdůležitějších, kterou mu ukládá druhý odstavec § 1522¹¹¹, je povinnost pečovat o majetek, který je součástí dědictví po zůstaviteli, s péčí řádného hospodáře. Je povinen rovněž splnit zůstavitelem uložená nařízení, případně také dbát na uhrazení povinných dílů nepominutelných dědiců. S povinností hradit dluhy zůstavitele se pojí ojedinělá výjimka, která umožňuje přednímu dědici zatížit či i zcela zcizit věc nabytou z pozůstalosti zůstavitele¹¹². Je třeba si uvědomit, že v tomto případě nepotřebuje přední dědic k uskutečnění jednání, v němž vlastně překračuje své požívací právo¹¹³,

¹⁰⁸ Nejtypičtějším příkladem veřejného seznamu je katastr nemovitostí, dalšími veřejnými seznamy jsou například plavební rejstřík, námořní rejstřík či rejstřík ochranných známek.

¹⁰⁹ KLIČKA, Ondřej. In: SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 171-173

¹¹⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 4. července 1933, R I 593/33, dostupné z: databáze beck-online.cz

¹¹¹ § 1522 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹¹² ŠEŠINA, Martin a kol. *Dědické právo. Praktická příručka*. Praha: Leges, 2019, s. 158-159

¹¹³ Úprava požívacího práva je obsažena v § 1285 až 1293 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

ani souhlasu svěřenského nástupce (respektive ekvivalentního svolení ze strany soudu).

3.3 Ochrana svěřenského nástupce a jeho práva před nabytím dědictví

Jak už bylo řečeno, svěřenský nástupce je sice nikoliv dědicem předního dědice, nýbrž samotného zůstavitele, v pozůstalostním řízení však jeho práva nejsou oproti právům ostatních zůstavitelových dědiců v rovnocenném postavení. S tím je spojeno rovněž potenciální nebezpečí, že svěřenský zástupce nebude disponovat detailním přehledem týkajícím se dědictví předního dědice, na nějž je bezprostředně navázáno rovněž dědické právo svěřenského nástupce vyplývající ze svěřenského nástupnictví. V okamžiku, kdy nastane *casus substitutionis*, by tak svěřenskému nástupci v důsledku neznalosti poměrů hrozilo, že by mohl být ze strany předního dědice (povinného převést dědictví po zůstaviteli na svěřenského nástupce) v rámci jeho snahy o uchování alespoň části dědictví po zůstaviteli pro sebe samého krácen.¹¹⁴

Zákon proto prostřednictvím § 1520¹¹⁵ poskytuje svěřenskému nástupci za účelem předejití této situaci možnost požádat předního dědice (respektive nezávislou třetí osobu – notáře¹¹⁶) o sestavení inventáře. Přední dědic je povinen této žádosti vyhovět, sestavit přehled kompletního dědictví, kterého jako přední dědic po zůstaviteli nabyt, uvést datum sestavení inventáře, připojit svůj podpis a dokument vydat svěřenskému nástupci, jenž disponuje oprávněním být vyhotovování soupisu osobně přítomen. Není rozhodné, zda ke zhotovení inventáře dojde v průběhu nebo až po skončení pozůstalostního řízení, relevantní je zde pouze požadavek, aby byla celá procedura zvládnuta před vznikem *casus substitutionis*.¹¹⁷

¹¹⁴ SVOBODA, Jiří. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2. vydání, 2022, s. 142-143

¹¹⁵ § 1520 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹¹⁶ V tomto případě by bylo třeba vyhotovit veřejnou listinu (notářský zápis). Dle § 568 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, „je-li nějaká skutečnost potvrzena ve veřejné listině, zakládá to vůči každému plný důkaz o původu listiny, jakož i o skutečnosti, o níž původce veřejné listiny potvrdil, že se za jeho přítomnosti udála nebo byla provedena, dokud není prokázán opak.“

¹¹⁷ SVOBODA, Jiří. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2. vydání, 2022, s. 143-144

Třetí odstavec § 1520¹¹⁸ pak sice výslovně uvádí, že náklady na sestavení inventáře jdou k tíží dědictví, v této souvislosti je však nezbytné podotknout, že realizovat úhradu nákladů tímto způsobem je možné pouze do skončení řízení o pozůstalosti. Současně je třeba, aby pozůstalost zahrnovala dostatečné prostředky nutné k uhrazení těchto nákladů.¹¹⁹ Svoboda k tomu, dle mého názoru ne zcela přesvědčivě, dodává, že v případě, kdy pozůstalost nezahrnuje dostatečné prostředky k uhrazení nákladů na sestavení inventáře, bude touto povinností patrně obtížen přední dědic¹²⁰. Domnívám se, že s takto jednostranně formulovaným závěrem je možné přinejmenším polemizovat, neboť by zde mohla být neúměrně dotčena práva předního dědice. Je sice pravdou, že primárním smyslem ustanovení o inventáři je ochrana svěřenského nástupce, není však jistě nemožné představit si i případ, kdy bude tato svěřenskému nástupci zákonem poskytnutá ochrana z jeho strany zneužita, a to například tehdy, když bude svěřenský nástupce po předním dědici požadovat sestavení inventáře v situaci, kdy jeho sestavení nebude nutné, či dokonce zcela zbytečné. Přikláněl bych se tedy spíše k závěru, v rámci něhož by se úhrada nákladů, ke které nebude možné využít prostředků z pozůstalosti, posuzovala podle okolností a racionality konkrétního případu. Bylo-li by možné usoudit, že vyhotovení inventáře není zcela nezbytné či postrádá praktického významu, měla by být dle mého názoru svěřenskému nástupci dle okolností uložena povinnost na nákladech částečně participovat, v nejzazších, evidentně absurdních a smyslu a účelu zákona odporujících případech, pak povinnost uhradit náklady zcela.

Nástrojem, který usiluje o předběžnou ochranu práv svěřenského nástupce, je zápis svěřenského nástupnictví spolu se zápisem věci samotné do veřejného seznamu. Je-li tedy kupříkladu v katastru nemovitostí zapsána věc a spolu s ní i poznámka o svěřenském nástupnictví, není možné povolit vklad smlouvy o převodu věci, která tvoří předmět svěřenského nástupnictví, bez souhlasu svěřenského nástupce (uděleného ve formě veřejné listiny).¹²¹ Tohoto souhlasu by měl příslušný katastrální úřad požadovat již při zahájení vkladového řízení – v případě, že by u dotčené věci byla uvedena poznámka, že je součástí svěřenského nástupnictví, bez

¹¹⁸ § 1520 odst. 3 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹¹⁹ SVOBODA, Jiří. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2. vydání, 2022, s. 142-144

¹²⁰ Tamtéž, s. 144

¹²¹ ŠEŠINA, Martin a kol. *Dědické právo. Praktická příručka*. Praha: Leges, 2019, s. 161

souhlasu svěřenského nástupce vklad nesmí být povolen. V případě řádného i vadného postupu katastrálního úřadu by však jednání předního dědice týkající se zapsané věci bylo ve vztahu ke svěřenskému nástupci bez právních účinků, relativní neúčinnost by zde nastala *ex lege*, tedy ze zákona¹²².

Postup spojený s ochranou svěřenského nástupce by se lehce odlišoval v případě, kdy by věc ve veřejném seznamu nebyla zapsána vůbec, či pokud by sice zapsána byla, avšak absentovala by u ní poznámka o svěřenském nástupnictví. V tomto případě by jednání předního dědice spojené s dotčenou věcí bez souhlasu svěřenského nástupce nebylo s neúčinností spojeno automaticky rovnou ze zákona, svěřenský nástupce by se vyslovení relativní neúčinnosti musel domáhat pomocí odpůrcí žaloby¹²³. V případě, že by soud neúčinnost právního jednání předního dědice opravdu vyslovil, svěřenský nástupce by měl právo domáhat se uspokojení své pohledávky i z toho, co dotčeným jednáním z majetku předního dědice ušlo, popřípadě požadovat po předním dědici odpovídající náhradu¹²⁴. Cesta k poskytnutí právní ochrany by tak v tomto případě byla pro svěřenského nástupce patrně o něco komplikovanější než v případě popisovaném v předcházejícím odstavci.

Zcela zásadní negativní následky by však pro svěřenského nástupce mohla mít absence zápisu věci (či pokud by u zapsané věci nebyla uvedena poznámka o existenci svěřenského nástupnictví) ve veřejném seznamu v rámci exekučního řízení vedeného proti přednímu dědici. Exekuční orgán by totiž v této situaci pravděpodobně neměl možnost dozvědět se o existenci svěřenského nástupnictví u dotčené věci jiným způsobem než na základě pravdivé informace poskytnuté předním dědicem. Ten by však mohl ve snaze o ochranu svého vlastního majetku existenci substitučního jmění zamlčet, přičemž jediným potenciálním negativním důsledkem by pro něj byla pořádková pokuta. Věc by tak mohla být exekučně postížena a následně prodána příklepem třetí osobě¹²⁵.

V této situaci by již svěřenský nástupce nemohl využít ochranu garantovanou § 1524¹²⁶, ke zkrácení jeho práv totiž nedojde na základě jednání předního dědice, ale

¹²² SVOBODA, Jiří. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2. vydání, 2022, s. 152-153

¹²³ § 589 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹²⁴ SVOBODA, Jiří. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2. vydání, 2022, s. 153-154

¹²⁵ VLČKOVÁ, Veronika. *Svěřenské nástupnictví a ochrana práv svěřenského nástupce při exekučním postihu substitučního jmění*. Právní rozhledy, 2016, č. 7, s. 255

¹²⁶ § 1524 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

rozhodnutím exekučního orgánu. V úvahu by tak za účelem realizace ochrany oprávněných zájmů svěřenského nástupce připadala snad pouze žaloba na náhradu škody¹²⁷ vůči přednímu dědici či žaloba na vydání bezdůvodného obohacení směřující proti oprávněnému.

¹²⁷ § 2910 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

4 Zánik svěřenského nástupnictví

K zániku svěřenského nástupnictví může dojít hned z několika zákonem stanovených důvodů. Občanský zákoník¹²⁸ jejich výčet uvádí v § 1515 až 1519, přičemž vedle dvou případů, které důvodová zpráva¹²⁹ označuje za samozřejmé, je upraveno rovněž několik případů zvláštních, s jejich podstatou seznamuje tato kapitola níže. V závěru kapitoly jsou ve stručnosti představeny i takové důvody zániku svěřenského nástupnictví, jež v zákoně výslovně upraveny nejsou.

Stěžejním důsledkem zániku svěřenského nástupnictví je obecně skutečnost, že se svěřenský nástupce (respektive přední dědic) stává plnohodnotným vlastníkem majetku zděděného po zůstaviteli, není tak již omezen pouze na poživací právo. Zároveň nabývá oprávnění o zděděném majetku pořizovat.¹³⁰

4.1 Zákonem vymezené důvody zániku svěřenského nástupnictví

4.1.1 Neexistence svěřenských nástupců

Svěřenské nástupnictví zaniká v tomto případě proto, neboť absentuje další osoba (v postavení svěřenského nástupce), na niž by mohlo přejít dědictví po zůstaviteli. K této situaci, upravené v § 1516¹³¹, může dojít v zásadě dvěma způsoby, (i) dědictví nabyt poslední svěřenský nástupce v řadě, další již zůstavitelem nebyl stanoven, (ii) zůstavitel sice určil další svěřenské nástupce, ti však dědictví nabyt nemůžou (z důvodu svého úmrtí, popřípadě dědické nezpůsobilosti) nebo o jeho nabytí nemají zájem a odmítnou jej. Svěřenské nástupnictví zde zaniká přímo ze zákona, tedy *ex lege*.¹³²

4.1.2 Absence důvodu, pro nějž bylo svěřenské nástupnictví zřízeno

Zůstavitelova motivace pro zřízení svěřenského nástupnictví může spočívat mimo jiné na požadavku splnění určité podmínky. Vznik i samotná existence

¹²⁸ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹²⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., zvláštní část, k § 1516-1519

¹³⁰ ŠEŠINA, Martin a kol. *Dědické právo. Praktická příručka*. Praha: Leges, 2019, s. 165

¹³¹ § 1516 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹³² KLIČKA, Ondřej. In: PETROV, Jan a kol. *Občanský zákoník. Komentář* [online databáze]. 2. vydání (1. aktualizace). [cit. 20. března 2023]. Praha: C. H. Beck, 2022. Dostupné z: databáze beck-online.cz, § 1516

svěřenského nástupnictví jsou v tomto případě obtíženy nejistotou, ke splnění určité podmínky totiž dojít může, ale také nemusí (tím se podmínka liší od doložení času – zde je totiž jisté, že určitá skutečnost opravdu nastane). Pokud tato podmínka splněna nebyla a již splněna ani být nemůže, svěřenské nástupnictví nenastane – jeho vznik je totiž se splněním podmínky bezprostředně spjat¹³³. Ustanovil-li tedy zůstavitel svěřenským nástupcem kupříkladu svého vnuka současně s podmínkou, že tento do 25. roku svého života vyhraje mistrovství světa v libovolné sportovní disciplíně, přičemž vnukovi se zůstavitelem stanovenou podmínku splnit do pětadvaceti let splnit nepodaří, dojde k zániku takového svěřenského nástupnictví.

Obdobné řešení bude spojeno se situací, v níž je zůstavitelem za dědice povolána osoba v době smrti zůstavitele dosud neexistující. Takový dědic je vlastně povoláván s odkládací podmínkou, že se narodí živý (v případě, že jde o fyzickou osobu) či že vznikne (hovoříme-li o osobě právnické). Nedojde-li ke splnění této podmínky, nebude zde ani osoby, jež by se mohla stát následným dědicem – proto svěřenské nástupnictví i v tomto případě zaniká¹³⁴.

4.1.3 Uplynutí 100 let od smrti zůstavitele

Důvodem pro zánik svěřenského nástupnictví bude (především vlivem snahy zákonodárce o časovou limitaci svěřenského nástupnictví a vyloučení možnosti transformace pozůstalosti v již zaniklý institut *rodinného fideikomis*¹³⁵, jehož podstata je v práci vysvětlena níže) rovněž uplynutí sta let od úmrtí zůstavitele, jenž příslušné svěřenské nástupnictví svým pořízením zřídil. V obecné rovině tedy lze říci, že svěřenské nástupnictví zanikne *ex lege*, pokud uplyne sto let od zůstavitelovy smrti, přičemž závěr bude totožný i v případě, pokud zůstavitel zřídil svěřenské nástupnictví na dobu delší.¹³⁶

Zároveň je však nutné dodat, že uplynutí sta let od zůstavitelova skonu není možné považovat za dobu pro zánik svěřenského nástupnictví absolutní¹³⁷.

¹³³ SVOBODA, Jiří. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2. vydání, 2022, s. 137-138

¹³⁴ KLIČKA, Ondřej. In: SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 168

¹³⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., zvláštní část, k § 1514 a 1515

¹³⁶ SVOBODA, Jiří. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2. vydání, 2022, s. 135-136

¹³⁷ KLIČKA, Ondřej. In: SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 169

Z obecného závěru (prezentovaného v předchozím odstavci) totiž existuje výjimka, kterou nelze opomenout. Zákon totiž neobsahuje žádné ustanovení, které by zůstavitele omezovalo v povolávání svěřenských nástupců, kteří jsou současně zůstavitelovými současníky – počet takových svěřenských nástupců, k jejichž povolání může zůstavitel přistoupit, je neomezený. Nařídí-li tedy zůstavitel, že dědictví má připadnout svěřenskému nástupci nejpozději smrtí dědice, jenž byl současníkem zůstavitele, dojde k zániku svěřenského nástupnictví až okamžikem nabytí dědictví ze strany prvního svěřenského nástupce, který nebyl zůstavitelovým současníkem. Uvedenou tezi můžeme prezentovat na příkladu, kdy zůstavitel těsně před svou smrtí povolal za dědičku svoji v té době dvouměsíční pravnučku, a připojil rovněž nařízení, aby dědictví po takto povolané pravnučce přešlo dále na jejího zákonného dědice (který se tak ocitne v postavení svěřenského nástupce). Dožila-li by se zmíněná zůstavitelova pravnučka věku přesahujícího sto let, zaniklo by svěřenské nástupnictví až po smrti této pravnučky, po níž by dědictví připadlo jejímu (zůstavitelem určenému) dědici ze zákona, nikoliv tedy již uplynutím století od smrti zůstavitele.¹³⁸

4.1.4 Nabytí pořizovací způsobilosti ze strany dítěte

V případě, že dítě zůstavitele nedisponuje způsobilostí pořizovat pro případ smrti a existuje-li současně riziko, že dědictví, které by takové dítě po zůstaviteli nabylo, by po smrti dítěte mohlo opustit rodinnou sféru zůstavitele, je zůstaviteli k dispozici využití možnosti povolat dítěti svěřenského nástupce.¹³⁹ Občanský zákoník¹⁴⁰ v tomto smyslu požaduje, aby šlo o zůstavitelovo dítě vlastní, osvojené, manželské či nemanželské, zároveň je třeba, aby v době, kdy zůstavitel vyhotovil pořizování pro případ smrti, bylo dítě již narozené, mladší patnácti let a aby dosud nemělo plnou svéprávnost a pořizovací způsobilost¹⁴¹.

¹³⁸ SVOBODA, Jiří. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2. vydání, 2022, s. 135-136

¹³⁹ KLIČKA, Ondřej. In: SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 169

¹⁴⁰ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹⁴¹ Obecná pořizovací způsobilost se sice nabývá dosažením zletilosti, požadavkem zákonodárce však bylo pouze to, aby osoba disponovala pořizovací způsobilostí speciální – osoba starší patnácti let může bez souhlasu zákonného zástupce pořizovat (alespoň) ve formě veřejné listiny. SVOBODA, Jiří. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2. vydání, 2022, s. 138-139

V okamžiku, kdy dítě dosáhne patnácti let věku a tím i nabude speciální (díličí) pořizovací způsobilosti, dojde *ex lege* k zániku svěřenského nástupnictví v rozsahu povinného dílu¹⁴², k majetku, který rozsah povinného dílu přesahuje, trvá svěřenské nástupnictví i dál. § 1644¹⁴³ ve svém druhém odstavci sice uvádí, že k nařízením zůstavitele, která v sobě obsahují omezení práva na povinný díl, se nepřihlíží, důvodová zpráva k tomu však dodává, že byť svěřenské nástupnictví *stricto sensu* povinný díl zůstavitele omezuje, práv dítěte k povinnému dílu se nedotkne – dítě, které dosud nedovršilo patnácti let věku, totiž s tímto svěřenským nástupnictvím obtíženým dědictvím nemůže jakkoliv nakládat a ani o něm pořídit pro případ smrti¹⁴⁴.

S konstatováním důvodové zprávy uvedeným v předchozím odstavci však zcela nesouhlasí Plašil. Poukazuje na skutečnost, že je sice pravdou, že nezletilý, jenž nedisponuje pořizovací způsobilostí, nemůže pořizovat pro případ smrti, prostřednictvím opatrovníka či zákonného zástupce (a se souhlasem opatrovnického soudu) mu však zákon jinde nebrání nakládat s majetkem *inter vivos*. V návaznosti na předchozí myšlenku vyjadřuje rovněž obavu, že v případě, že by dítě kupříkladu trpělo vážnou nemocí, jejíž léčbu by bylo nutné financovat z povinného dílu, by svěřenské nástupnictví na povinném dílu mohlo představovat nepříjemnou překážku k získání potřebných finančních prostředků. Přiklání se tak k variantě, v rámci níž by mělo být předmětné ustanovení vykládáno spíše tak, že zůstavitel nezletilému dítěti nedisponujícímu pořizovací způsobilostí svěřenské nástupnictví k povinnému dílu zřídít může, nezletilému však bude zachováno právo nakládat (*inter vivos*) s majetkem patřícím do povinného dílu bez nutnosti souhlasu svěřenského nástupce (jenž by mohl z rozličných důvodů nakládání s takovým majetkem komplikovat či jej zcela blokovat) s takovou dispozicí.¹⁴⁵

Plašilovu argumentaci považuji za smysluplnou a relevantní, domnívám se, že v souvislosti s druhým odstavcem § 1644 by s ohledem na citlivější šetření smyslu a účelu zákona a práv nepominutelného dědice měla být upřednostněna na úkor zdůvodnění uvedeného v důvodové zprávě. Situace, kdy se dítě mladší patnácti let,

¹⁴² Povinným dílem (ve smyslu § 1642 občanského zákoníku) je část hodnoty majetku v pozůstalosti, na který má nárok nepominutelný dědic (ve smyslu § 1643 občanského zákoníku), tedy dítě zůstavitele, popřípadě jeho potomek.

¹⁴³ § 1644 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹⁴⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., zvláštní část, k § 1516 až 1519

¹⁴⁵ PLAŠIL, Filip. *Zkrácení práva na povinný díl. Úvaha nad § 1644 a 1517 OZ*. Ad Notam, 2020, č. 2, s. 3

jehož dědictví je obtíženo svěřenským nástupnictvím, ocitne v situaci, v níž bude třeba prostředky spadající pod jeho povinný díl nutně a bez možnosti odkladu využít, totiž nepochybně nepředstavuje situaci pouze hypotetickou, nýbrž zcela reálnou, jejíž dopady mohou mít pro budoucí život dítěte zcela zásadní negativní konsekvence. Podobně jako Plašil se proto přikláním k řešení založenému na dispozičním právu k povinnému dílu se současně absentující povinností opatřit si k takovému jednání souhlas následného dědice. Tento souhlas by mohl být případně nahrazen soudním rozhodnutím za paralelního důsledného šetření práv dotyčného dítěte s ohledem na nebezpečí z prodlení.

4.1.5 Zanechání potomka způsobilého dědit

Důvodem, pro něž by se zůstavitel mohl rozhodnout zřídit svěřenské nástupnictví, může být také absence potomků ze strany potomka samotného zůstavitele. Je-li tedy pro zůstavitelovo rozhodování o vlastní pozůstalosti stěžejní zachování majetku v rámci rodinné sféry a vyloučení možnosti, že by majetek připadl v podobě odúmrti státu, může svému dosud bezdětnému potomkovi ustanovit svěřenského nástupce¹⁴⁶.

K tomu, aby takto ustanovené svěřenské nástupnictví v plném rozsahu zaniklo, je třeba, aby potomek zůstavitele zanechal jakéhokoliv descendantu, přičemž nehraje roli, zda se jedná o dítě pokrevní, osvojené, manželské či nemanželské, a zároveň, aby takto zanechaný potomek nebyl (i) vyloučen z dědického práva, (ii) vyděděn, (iii) předem se nezřekl dědického práva a (iv) aby byl v okamžiku, kdy zemře dítě zůstavitele, kterému zůstavitel povolal svěřenského nástupce, takový potomek stále živý¹⁴⁷. Současně je třeba uvést, že pro zánik svěřenského nástupnictví naopak není relevantní, zda se tento další potomek zůstavitele rozhodne, že dědictví odmítne¹⁴⁸. Okamžikem, k němuž se splnění výše uvedených podmínek posuzuje, je doba, kdy

¹⁴⁶ SVOBODA, Jiří. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2. vydání, 2022, s. 140

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 124-125

¹⁴⁸ KLIČKA, Ondřej. In: SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 169-170

má nastat dědění ve prospěch svěřenského nástupce, k jehož ustanovení zůstavitel přistoupil¹⁴⁹.

I v tomto případě však zákon připouští ve snaze zachovat v maximální možné míře autonomii vůle zůstavitele možnost modifikace – vyloučí-li tak zůstavitel ve svém pořízení, aby svěřenské nástupnictví zaniklo, když jeho potomek zanechá jednoho či více způsobilých descendantů, bude jeho vůli třeba respektovat. V jejím důsledku k zániku svěřenského nástupnictví nedojde.¹⁵⁰

Pro úplnost dodejme, že svěřenské nástupnictví zanikne i tehdy, pokud svěřenský nástupce, jehož zůstavitel ustanovil, nebude způsobilý (například z důvodu své smrti) dědit.¹⁵¹

4.1.6 Nabytí pořizovací způsobilosti osobou nezpůsobilou pořizovat

Ustanovení § 1519¹⁵² upravuje zánik zůstavitelem zřízeného svěřenského nástupnictví pro případ, přistoupil-li zůstavitel k povolání svěřenského nástupce pro (i) zletilou osobu, (ii) která je stížena absolutní nezpůsobilostí pořizovat. Byla-li osoba soudem omezena ve svéprávnosti (v důsledku čehož pozbyla způsobilosti pořizovat), dojde k zániku svěřenského nástupnictví okamžikem opětovného nabytí svéprávnosti a tím i možnosti pořádat o svém jmění¹⁵³. Důvodová zpráva zdůrazňuje význam v zákoně použité konstrukce používající slovo „navždy“ – i v případě, že přední dědic svoji znovunabytou pořizovací způsobilost opětovně ztratí, svěřenské nástupnictví se automaticky neobnoví¹⁵⁴.

K zániku svěřenského nástupnictví však nemusí dojít v kompletním rozsahu. Je-li soudem omezení ve svéprávnosti předního dědice zmírněno, dojde tím sice k rozšíření hranic, v jejichž rámci může taková osoba pro případ smrti pořizovat, avšak svěřenské nástupnictví zanikne pouze a jen v rozsahu, který odpovídá míře

¹⁴⁹ KLIČKA, Ondřej. In: PETROV, Jan a kol. *Občanský zákoník. Komentář* [online databáze]. 2. vydání (1. aktualizace). [cit. 22.března 2023]. Praha: C. H. Beck, 2022. Dostupné z: databáze beck-online.cz, § 1518

¹⁵⁰ KLIČKA, Ondřej. In: SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 170

¹⁵¹ KLIČKA, Ondřej. In: PETROV, Jan a kol. *Občanský zákoník. Komentář* [online databáze]. 2. vydání (1. aktualizace). [cit. 22.března 2023]. Praha: C. H. Beck, 2022. Dostupné z: databáze beck-online.cz, § 1518

¹⁵² § 1519 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹⁵³ SVOBODA, Jiří. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2. vydání, 2022, s. 140-141

¹⁵⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., zvláštní část, k § 1516 až 1519

znovunabyté svéprávnosti předního dědice (je-li tedy přední dědic, jehož soud omezil ve svéprávnosti, následně s přihlédnutím ke zlepšenému zdravotnímu stavu omezení částečně zproštěn tak, že je oprávněn samostatně nakládat s prostředky do výše 100 000 Kč, zanikne svěřenské nástupnictví pouze v této částce odpovídajícímu rozsahu¹⁵⁵). Doplňme, že byť se výše uvedená teze jeví jako více než logická, zákon uvedenou konstrukci výslovně neuvádí, k záležitosti dosud neměla možnost vyjádřit se ani soudní praxe.

I v tomto případě je zůstaviteli zachována možnost zákonem předpokládaný důsledek korigovat a v pořízení pro případ smrti ustanovit, aby svěřenské nástupnictví trvalo i po nabytí pořizovací způsobilosti ze strany předního dědice¹⁵⁶.

4.1.7 Nabytí pozůstalosti svěřenským nástupcem, který v době smrti zůstavitele neexistoval

Poslední dosud neprezentovaný zákonem výslovně předvídaný důvod zániku svěřenského nástupnictví je obsažen v prvním odstavci § 1515¹⁵⁷. Je-li zůstavitelem prostřednictvím jeho pořízení povoláno za dědice více osob (a mezi nimi i ty, které v okamžiku zůstavitelova skonu ještě nejsou, neexistují), dojde k zániku svěřenského nástupnictví ve chvíli, kdy dědictví nabude první ze svěřenských nástupců, již nebyli současníky¹⁵⁸ zůstavitele. Relevantní je zde tedy řada dědiců, v níž figurují jak současníci zůstavitele, tak i osoby, které jeho současníky nejsou (v případě, kdy by všichni svěřenští nástupci v době smrti zůstavitele existovali a byli tak jeho současníky, zákon nezná žádné omezení počtu řetězení¹⁵⁹). K zániku svěřenského nástupnictví dojde *ex lege* tehdy, jakmile nastane předpoklad, díky němuž má substituční jmění nabýt první z osob, jež v době, kdy zůstavitel zemřel, ještě právně neexistovaly.¹⁶⁰

4.2 Ostatní důvody zániku svěřenského nástupnictví

¹⁵⁵ KLIČKA, Ondřej. In: SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 170

¹⁵⁶ SVOBODA, Jiří. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2. vydání, 2022, s. 142

¹⁵⁷ § 1519 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹⁵⁸ O problematice současníků zůstavitele bylo v práci již pojednáno dříve

¹⁵⁹ ŠEŠINA, Martin, WAWERKA, Karel. In: ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 103-104

¹⁶⁰ KLIČKA, Ondřej. In: SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 170

V praxi je možné setkat se rovněž s takovými důvody zániku svěřenského nástupnictví, které občanský zákoník¹⁶¹ explicitně neuvádí. Není totiž pochyb, že k zániku svěřenského nástupnictví dojde logicky kupříkladu také tehdy, pokud zanikne věc, k níž se svěřenské nástupnictví vázalo. Svěřenské nástupnictví a důsledky s ním spojené zaniknou i v situaci, kdy se svěřenský nástupce prostřednictvím smlouvy (ve formě notářského zápisu) s předním dědicem zřekne nároku, který pro něj ze svěřenského nástupnictví vyplýval. Relevanci bude v tomto smyslu mít rovněž usnesení o nařízení likvidace pozůstalosti¹⁶². Právní mocí tohoto aktu totiž zanikají dědická práva všech zůstavitelových dědiců – vzhledem k tomu, že svěřenský nástupce je dědicem zůstavitele a nikoliv předního dědice, lze dovést, že zanikne také jeho dědické právo¹⁶³.

¹⁶¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹⁶² § 200 zákona č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

¹⁶³ ŠEŠINA, Martin a kol. *Dědické právo. Praktická příručka*. Praha: Leges, 2019, s. 164

5 Svěřenské nástupnictví v konkrétních souvislostech

5.1 Srovnání svěřenského nástupnictví se souvisejícími instituty

V následující podkapitole je pozornost věnována třem vybraným právním pojmům, které s institutem svěřenského nástupnictví poměrně úzce souvisejí, respektive souvisely. Bezprostřední návazností na svěřenské nástupnictví disponuje právní úprava náhradnictví (podkapitola 5.1.1) – již Nejvyšší soud Československé republiky dovodil, že svěřenské nástupnictví v sobě náhradnictví přímo zahrnuje¹⁶⁴, dnešní právní úprava tuto skutečnost explicitně uvádí v prvním odstavci § 1512¹⁶⁵. Řadu společných prvků svěřenského nástupnictví sdílí s dnes již zaniklým rodinným fideikomisem (podkapitola 5.1.2), jehož kořeny sahají podobně jako v případě svěřenského nástupnictví až do dob římského práva. Svěřenský fond pak ztělesňuje pojem, jenž je široké veřejnosti i právní obci velmi pravděpodobně o něco bližší než ústřední institut této práce. Jeho potenciální aplikační využití je sice nepochybně širší, než je tomu v případě svěřenského nástupnictví, oba instituty, které zná aktuálně účinný občanský zákoník, však mohou v určitých případech vystupovat i v roli vzájemných alternativ. Domnívám se proto, že jejich vzájemná komparace je mimo jiné s to seznámit čtenáře s benefity či rovněž negativy, které jsou s tou či onou variantou spjaté.

5.1.1 Náhradnictví

Dnešní právní úprava náhradnictví vychází do značné míry z úpravy vulgární substituce v obecném zákoníku občanském. Na rozdíl od institutu svěřenského nástupnictví, který vlivem komunistické doktríny na dlouhé desítky let vymizel z českého právního řádu, si náhradnictví svoji existenci v právní praxi (i s přispěním poměrně extenzivního výkladu tehdejšího zákona ze strany Nejvyššího soudu) dokázalo zachovat i za dob socialistického režimu¹⁶⁶.

Zásadní rozdíl, jímž se náhradnictví odlišuje od svěřenského nástupnictví, spočívá ve skutečnosti, že zůstavitelem povolaný dědic je nahrazován zůstavitelem

¹⁶⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 17. března 1928, Rv I 1150/27, dostupné z: databáze beck-online.cz

¹⁶⁵ § 1512 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹⁶⁶ SVOBODA, Jiří. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2. vydání, 2022, s. 116-118

povolaným náhradníkem. Právě ono nahrazování se se svěřenským nástupnictvím nepojí – svěřenský nástupce totiž předního dědice nenahrazuje, nýbrž po něm pouze nastupuje¹⁶⁷. Primárním účelem náhradnictví je pak určení osoby dědice v případě, že se zůstavitelem povolaný dědic nedožije zůstavitelova úmrtí, respektive v situaci, kdy se jeho smrti sice dožije, avšak nebude k dědění způsobilý, či dědictví odmítne¹⁶⁸.

I v aktuální literatuře je možné setkat se s termínem obecné náhradnictví. Tato skutečnost je spojena se specifickou úpravou náhradnictví v obecném zákoníku občanském – ten totiž rozlišoval hned tři druhy náhradnictví. Vedle rodinného svěřenství a obecného náhradnictví jím bylo rovněž náhradnictví svěřenské¹⁶⁹. Poslední uvedený odborný termín však postupem času zanikl, místo něj se v právním prostředí vyvinul modernější a obsahově přesnější pojem svěřenské nástupnictví, aktuální praxe již navíc nezná ani institut rodinného svěřenství (o němž blíže pojednává následující podkapitola). Současné české právo tak pracuje pouze s jediným druhem náhradnictví, proto je používání slova „obecné“ ve spojení s ním v dnešních odborných textech dle mého názoru již nadbytečné, pro osoby nedisponující znalostí historických souvislostí možná dokonce zbytečně matoucí.

5.1.2 Rodinný fideikomis

Rodinné svěřenství, označované taktéž termínem rodinný či šlechtický fideikomis, je dnes již historický, zaniklý, aktuálnímu českému právnímu řádu neznámý institut, jehož úpravu tehdejší zákonodárce zakomponoval do ustanovení § 618 obecného zákoníku občanského¹⁷⁰. Podstata tohoto institutu spočívala v nařízení zůstavitele, na jehož základě se určitý zůstavitelem vyčleněný majetek stal nezcizitelným rodinným statkem. Smyslem tohoto institutu byla snaha zákonodárce umožnit (z logiky věci zejména movitému) zůstaviteli zachovat vyčleněný majetek po několika generacích v rodinném kruhu a znemožnit drobení takového majetku jeho následníky. Stěžejní skutečností, jež se s rodinným fideikomisem rovněž neodmyslitelně pojila, byla vedle nezcizitelnosti majetku také perpetuita (časová

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 126

¹⁶⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., zvláštní část, k § 1507 až 1508

¹⁶⁹ SVOBODA, Jiří. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2. vydání, 2022, s. 117

¹⁷⁰ § 618 císařského patentu č. 946/1811 Sb. z.s., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů

neomezenost). Právě perpetuita pak odlišovala rodinný fideikomis od tehdejšího svěřenského náhradnictví – u něj totiž byla zákonem vyloučena¹⁷¹.

Existence rodinného svěřenství v obecném zákoníku občanském však neměla příliš dlouhého trvání, ke zrušení § 618 totiž došlo záhy po vzniku první republiky¹⁷². K opětovnému zapracování rodinného svěřenství do právního řádu pak český zákonodárce do dnešní doby nepřistoupil. Naopak, aktuálně účinný občanský zákoník perpetuitu a tím i zřízení rodinného fideikomisu zakazuje¹⁷³.

Prapůvod fideikomisů bychom našli v římském právu, svého aplikačního vrcholu se pak patrně dočkaly za časů feudálního, středověkého práva, kdy bylo tohoto institutu využíváno především v rámci snahy o úpravu majetkových poměrů ze strany bohatých šlechtických rodů¹⁷⁴. Lze tak dovodit, že snahy o opětovné znovuzavedení podobného institutu do právní úpravy by se s poukazem na dnes již neaktuální kontext, z něhož dřívější rodinný fideikomis pramenil, s největší pravděpodobností setkaly s neúspěchem. Nelze si však nevšimnout, že jisté znaky podobnosti dřívějšího rodinného svěřenství nalezneme (byť to s ohledem na využití odlišného inspiračního zdroje zřejmě nebylo úmyslem zákonodárce) u českým právem aktuálně využívaného institutu svěřenského fondu (k problematice svěřenského fondu viz podkapitolu 5.1.3).

5.1.3 Svěřenský fond

Možnost využití svěřenského fondu pro úpravu majetkových poměrů byla do českého právního řádu zavedena až prostřednictvím nového občanského zákoníku¹⁷⁵. Na rozdíl od svěřenského nástupnictví, které se v českém (československém) právním prostředí v dobách minulých dlouhodobě vyvíjelo, tak svěřenský fond představuje zcela nový a tuzemské právní praxi v minulosti neznámý prvek.

Stěžejním inspiračním zdrojem, z něhož úprava svěřenského fondu v českém právu vychází, je quebecký občanský zákoník, obsahující precizní a podrobná pravidla spojená se správou cizího majetku¹⁷⁶. Aktuálně účinný občanský zákoník obsahuje

¹⁷¹ SVOBODA, Jiří. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2. vydání, 2022, s. 126

¹⁷² Ke zrušení rodinného fideikomisů došlo zákonem č. 179/1924 Sb., ze dne 3.7.1924.

¹⁷³ § 1515 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹⁷⁴ SALÁK, Pavel. *K pojmu fideikomis a jeho pozici v římském právu a novověkém právu*. Právní rozhledy, 2014, č. 12, s. 432

¹⁷⁵ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹⁷⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., zvláštní část, k § 1448 až 1452

právní úpravu svěřenského fondu v § 1448 až 1474, ve srovnání se svěřenským nástupnictvím je tak svěřenskému fondu věnován přibližně dvojnásobný počet paragrafů.

Podstata svěřenského fondu spočívá ve vyčlenění určité části majetku ze strany zakladatele tohoto fondu a svěření tohoto majetku určitému veřejně prospěšnému či soukromému účelu. Dochází tedy ke vzniku specifické konstrukce odděleného vlastnictví, jež již nepatří zakladateli, zároveň však svěřenský fond není ani právnickou osobou a nedisponuje právní subjektivitou¹⁷⁷. Například Pihera jej proto s nadsázkou označuje jako „nejpodivnější zvíře v lese.“¹⁷⁸ Základními subjekty spojenými se zřízením, správou a účelem svěřenského fondu jsou zakladatel (osoba, jež vyčleňuje určitou část majetku do svěřenského fondu), svěřenský správce (osoba vykonávající plnou správu cizího majetku s péčí řádného hospodáře a s naprostou odpovědností za plnění vyplývajících povinností) a obmyšlený (osoba, jíž má být ze svěřenského fondu – kupříkladu i podmíněně – plněno; tato osoba však nemůže nikomu dávat pokyny týkající se plnění)¹⁷⁹.

Uplatnění nalézají svěřenské fondy v rámci podnikových restrukturalizací, reorganizačních plánů či při hrozících střetech zájmů, podobně jako institut svěřenského nástupnictví pak mohou sloužit k uspořádání majetkových poměrů rodiny či mezigeneračních transferů¹⁸⁰. Potenciální možnosti využití svěřenského fondu jsou však ještě mnohem variabilnější a lze dospět k závěru, že s ohledem na stále teprve nedávné zavedení do českého právního systému dosáhne tento institut svého aplikačního vrcholu až v dobách budoucích.

Ke zřízení svěřenského fondu může dojít buďto smlouvou (jde pak o svěřenský fond *inter vivos*) či pořízením pro případ smrti (hovoříme o svěřenském fondu *mortis causa*), přičemž zejména právě druhá uvedená varianta může představovat vhodnou alternativu ke svěřenskému nástupnictví¹⁸¹. Rozdílná by však byla forma, jíž by v tomto případě musel zůstavitel ke zřízení institutu využít – zatímco ke zřízení svěřenského nástupnictví postačuje forma soukromé listiny, ke zřízení svěřenského fondu zákon

¹⁷⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., zvláštní část, k § 1448 až 1452

¹⁷⁸ PIHERA, Vlastimil. *Nejpodivnější zvíře v lese – poznámky ke svěřenskému fondu*. Obchodněprávní revue, 2012, č. 10, s. 278

¹⁷⁹ SVEJKOVSKÝ, Jaroslav, KOVÁŘ, Ivan a kol. *Svěřenské fondy. Příležitosti a rizika*. Praha: C.H. Beck, 2018, s. 38-43

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 1-2

¹⁸¹ KUNC, Bohumil, LYČKA, Martin. *Právní úprava závěti dle nového občanského zákoníku: Posun směrem ke common law a jeho účelovosti?* Právní rozhledy, 2013, č. 19, s. 674

vyžaduje formu listiny veřejné¹⁸². Byť je s ohledem na složitosti spojené s konstrukcí svěřenského nástupnictví nepochybně vhodné zůstaviteli za tímto účelem doporučit sepsání notářského zápisu, nejde o obligatorní zákonný požadavek – ke vzniku svěřenského fondu je však tento (často poměrně nákladný) postup nezbytný. Právě tato skutečnost pak může hrát roli i při rozhodování zůstavitele o zvolení vhodného postupu.

Naopak jako aplikačně příhodnější ve srovnání se svěřenským nástupnictvím se svěřenský fond jeví v souvislosti se společným jměním manželů a vyčleňováním majetku z něj. Zákon totiž neumožňuje zřízení svěřenského nástupnictví oběma manžely společně, svěřenský fond však oba manželé společně zřídit mohou. Domnívají-li se tak například rodiče-manželé, že jejich děti, jež nedávno nabyly plnoletosti, dosud nedisponují dostatečnou rozumovou vyspělostí k fundovanému nakládání s majetkem shromážděným rodiči-manžely, bude nepochybně vhodnější doporučit rodičům zřízení fondu¹⁸³.

Zajímavou otázku pak představuje srovnání omezení doby trvání svěřenského fondu, respektive svěřenského nástupnictví¹⁸⁴. Omezení doby trvání svěřenského fondu je totiž koncipováno pouze jako nepřímé – zákon limituje pouze dobu, ve které může dojít ke vzniku práva obmyšleného na plnění z určitého svěřenského fondu, ne však samotné trvání fondu¹⁸⁵. Lze tedy dospět ke konstatování, že byť svěřenské fondy nejsou z časového hlediska zcela neomezené¹⁸⁶, mohou trvat i podstatně déle než svěřenské nástupnictví¹⁸⁷. Právě v této vlastnosti je možné spatřovat jejich lehkou podobnost i s již zaniklým institutem rodinného fideikomisu (k tomuto institutu blíže viz podkapitola 5.1.2).

¹⁸² PIHERA, Vlastimil. In: SPÁČIL, Jiří a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976-1474). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2. vydání, 2021, s. 1551-1555

¹⁸³ KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Dědické právo podle nového občanského zákoníku. Praktická příručka*. Praha: Leges, 2015, s. 56

¹⁸⁴ § 1515 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹⁸⁵ PIHERA, Vlastimil. In: SPÁČIL, Jiří a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976-1474). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2. vydání, 2021, s. 1551-1555

¹⁸⁶ SALÁK, Pavel. *K pojmu fideikomisu a jeho pozici v římském právu a novověkém právu*. Právní rozhledy, 2014, č. 12, s. 432

¹⁸⁷ PIHERA, Vlastimil. In: SPÁČIL, Jiří a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976-1474). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2. vydání, 2021, s. 1555

5.2 Svěřenské nástupnictví de lege ferenda

Rakouskou právní úpravu, stěžejní inspirační zdroj české právní úpravy institutu svěřenského nástupnictví, lze ve světle ostatních evropských právních systémů nepochybně považovat za úpravu kvalitní a propracovanou. Přesto je možné dojít k závěru, že ne všechny otázky spojené s řešením svěřenského nástupnictví upravuje zcela precizně – určitými nedostatky, jež jsou s to vyvolávat v praxi aplikační nejasnosti, trpí v návaznosti na tuto skutečnost také česká úprava.

Demonstrovat předchozí tvrzení je možné kupříkladu na absenci zákonem stanoveného postupu v případě, kdy zůstavitel ve svém pořízení dostatečně precizně nspecifikoval osobu svěřenského nástupce. Právní praxe je do dnešní doby v řešení tohoto problému rozpolcená, část odborníků se přiklání k řešení založenému na preferenci nástupnictví ze zákona, druhá strana prosazuje upřednostnění aktivace náhradnictví. Podobným nejasnostem by přitom nepochybně předešla korekce zákonného znění ve smyslu konstruktivního svěřenského nástupnictví¹⁸⁸, jímž disponuje německý občanský zákoník. Německý zákonodárce ustanovil, že v situaci, kdy zůstavitel sice nařídil, aby jeho dědic byl dědicem pouze po určitou dobu či do určité události, ale již dostatečně precizně nspecifikoval osobu, již má majetek z dědictví následně připadnout, přijde na řadu postup, v rámci něhož se pomocí preference pravidel o zákonné dědické posloupnosti dovodí, že se osobou, s níž se pojí práva svěřenského nástupce, stane zákonný dědic zůstavitele. Zároveň jsou však brány v úvahu i další potenciální konsekvence, zejména tedy situace, kdy by se měl v pozici svěřenského nástupce v případě striktního výkladu pravidel o zákonné dědické posloupnosti ocitnout stát. Německá právní úprava tuto variantu s ohledem na ochranu autonomie vůle zůstavitele a jeho očekávatelnou snahu zachovat jím nabytý majetek v rámci rodinných struktur vylučuje – namísto toho v této situaci majetek po zůstaviteli zůstává v rukou (doposud) předního dědice, který se však zároveň vymaní ze svého postavení poživatele a stává se dědicem s plnými dispozičními právy k majetku¹⁸⁹. Domnívám se, že implementace podobné konstrukce do českého zákonného znění by pomohla současný názorový rozpor efektivně odstranit, a to za

¹⁸⁸ Jde o pravidlo „konstruktive Nacherbfolge“, které je obsaženo v § 2104 a 2105 Bürgerliches Gesetzbuch, německého občanského zákoníku.

¹⁸⁹ KLEIN, Šimon. *Konstruktivní svěřenské nástupnictví, aneb co dělat, když zůstavitel neurčil předního nebo následného dědice*. Ad Notam, 2017, č. 1, s. 3

současné absence jakéhokoliv narušení stěžejní koncepce, na níž je aktuální úprava založena.

Další (v tomto případě nepochybně invazivnější) úvahou de lege ferenda, o jejíž benefitech především pro právní jistotu zúčastněných však pravděpodobně nelze pochybovat, je zákonné podmínění zřízení svěřenského nástupnictví obligatorním sepsáním notářského zápisu. Vyhotovením veřejné listiny podmíněný postup by mohl (a s největší pravděpodobností také měl) zamezit nejasnostem a interpretačním potížím spojeným s laickým pořízením zakládajícím aktivaci institutu svěřenského nástupnictví a rovněž přispět k celkové kultivaci právního prostředí v této oblasti. S podobným požadavkem je již nyní spjat například statut úzce souvisejícího institutu svěřenského fondu¹⁹⁰. V podkapitole 5.1.3 je blíže popisována možnost využití svěřenského nástupnictví a svěřenského fondu jako vzájemných alternativ, přičemž požadavek sepsání veřejné listiny se pojí pouze s druhým uvedeným pojmem. Závažnost právních důsledků vyplývajících z využití svěřenského nástupnictví i svěřenského fondu je však nepochybně srovnatelná, proto by dle mého názoru podobný postup nepostrádal na smyslu.

Neodmyslitelné negativum by však mohl jistě představovat zvýšený diskomfort pro zůstavitele, jenž by mohl zároveň vést k dalšímu snížení četnosti využívání svěřenského nástupnictví v české právní praxi. Je však otázkou, nakolik dramatické či podstatné by případné snížení s ohledem na i v dnešní době nízký počet zřizovaných svěřenských nástupnictví bylo a zdali by v tomto smyslu převážilo nad zájmem na posílení legitimního očekávání zúčastněných subjektů.

¹⁹⁰ § 1452 odst. 3 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Závěr

Práce si za své ústřední cíle vytyčila vedle vytvoření komplexního pohledu na aktuální, především hmotněprávní problematiku institutu svěřenského nástupnictví rovněž formulování a analýzu nedostatků, které se se současnou právní praxí v této oblasti pojí. V návaznosti na zjištěné nedostatky pak přinesla také návrhy a doporučení, které by dle argumentačně podložených názorů autora mohly přispět k posílení efektivního, transparentního a právní jistotou zúčastněných disponujícího využívání svěřenského nástupnictví v intencích české právní úpravy.

Ústředních cílů bylo dosaženo pomocí vypracování pěti dílčích kapitol, do nichž byla práce systematicky rozčleněna. Pro srozumitelnost a vhodné uchopení obsahu práce ze strany čtenářů bylo v úvodu práce přistoupeno nejprve k vymezení základní podstaty a významu svěřenského nástupnictví pro systém dědického práva. S ohledem na důležitost historických souvislostí pro pochopení a zasazení svěřenského nástupnictví do reálného kontextu a situací se práce věnuje již ve svých počátečních pasážích rovněž pramenům a inspiračním zdrojům aktuální podoby svěřenského nástupnictví, jejichž úprava a její vhodné uchopení byly pro účely práce s to poskytnout čtenáři komplexní vhled do stěžejní problematiky práce. Díky informacím uvedeným v úvodních kapitolách práce bylo možné v dalším textu klást otázky a poskytovat odpovědi týkající se samotného obsahu institutu svěřenského nástupnictví a z něj vyplývajících právních vztahů. Řada otázek citlivých pro existenci a právní důsledky svěřenského nástupnictví je spojena i se samotným zánikem svěřenského nástupnictví, proto byla této problematice věnována samostatná kapitola, jež si všímá vedle jednotlivých způsobů zániku vztahů plynoucích z ústředního institutu práce také potenciálních problémů, které jsou s tímto právně důležitým okamžikem spojeny. Jelikož právní pojem svěřenského nástupnictví představuje s ohledem na svou dlouholetou absenci v českém právním řádu pro národní právní praxi institut stále ještě nepochybně ne zcela kompletně zažitý a precizovaný, je s ním spojena řada nejasností a interpretačních problémů, přičemž řada z nich vyplynula na povrch i v rámci této práce. V souvislosti s tímto zjištěním byly v práci rozebírány také návrhy de lege ferenda a poskytnuty možnosti alternativních institutů, jichž by bylo možné k regulaci poměrů podobným těm plynoucím ze svěřenského nástupnictví efektivně využít.

Byť je možné nepochybně konstatovat, že svěřenské nástupnictví představuje nástroj, jenž je zůstaviteli s to efektivně pomoci v otázce úpravy majetkově-právních poměrů spjatých s jeho pozůstalostí, dospěla práce ke zjištění, že využívání institutu svěřenského nástupnictví s vysokou úrovní právní jistoty pro zúčastněné subjekty je spojeno až s dobami budoucími. Domnívám se však, že v řadě oblastí, jež vzbuzují spory, byla již v právním prostředí zahájena kultivovaná diskuze vyznačující se kvalitními argumentačními podklady. Jsem proto přesvědčen, že institut svěřenského nástupnictví se s postupujícím časem a rozvíjející se soudní praxí v této oblasti stane opětovně tradičním a precizovaným institutem podporujícím efektivní realizaci autonomie vůle zůstavitele.

Seznam použitých zdrojů

Monografie

SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, 378 s.

KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Dědické právo podle nového občanského zákoníku. Praktická příručka*. Praha: Leges, 2015, 284 s.

SCHELLE, Karel, SCHELLEOVÁ, Ilona. *Dědické právo podle nového občanského zákoníku*. Praha: Linde Praha, a.s., 2013, 151 s.

HENDRYCH, Dušan a kol. *Právní slovník* [online databáze]. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009 [cit. 28. února 2023]. Dostupné z: databáze beck-online.cz

KINCL, Jaromír a kol. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, 386 s.

SALÁK, Pavel a kol. *Autonomie vůle zůstavitele podle občanského zákoníku z historické perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2019, 185 s.

BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, 304 s.

MIKEŠ, Jiří. *Dědictví a právo (právní poradce pro každého)*. Praha: Informatorium, 1993, 166 s.

CHALUPA, Ivan a kol. *Dědické právo. Základy soukromého práva IX*. Praha: C. H. Beck, 2018, 184 s.

ŠEŠINA, Martin a kol. *Dědické právo. Praktická příručka*. Praha: Leges, 2019, 896 s.

SVEJKOVSKÝ, Jaroslav, KOVÁŘ, Ivan a kol. *Svěřenské fondy. Příležitosti a rizika*. Praha: C.H. Beck, 2018, 136 s.

Komentáře

PETROV, Jan a kol. *Občanský zákoník. Komentář* [online databáze]. 2. vydání (1. aktualizace). [cit. 15. února 2023]. Praha: C. H. Beck, 2022. Dostupné z: databáze beck-online.cz

FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2. vydání, 2022, 608 s.

ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl třetí (§ 531 až 858)*. Praha: V. Linhart, 1936, 680 s.

ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, 728 s.

SPÁČIL, Jiří a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976-1474). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2. vydání, 2021, 1688 s.

Odborné články

KLEIN, Šimon. *Konstruktivní svěřenské nástupnictví, aneb co dělat, když zůstavitel neurčil předního nebo následného dědice*. Ad Notam, 2017, č. 1, s. 3

VLČKOVÁ, Veronika. *Svěřenské nástupnictví a ochrana práv svěřenského nástupce při exekčním postihu substitučního jmění*. Právní rozhledy, 2016, č. 7, s. 255

PLAŠIL, Filip. *Zkrácení práva na povinný díl. Úvaha nad § 1644 a 1517 OZ*. Ad Notam, 2020, č. 2, s. 3

SALÁK, Pavel. *K pojmu fideikomis a jeho pozici v římském právu a novověkém právu*. Právní rozhledy, 2014, č. 12, s. 432

PIHERA, Vlastimil. *Nejpodivnější zvíře v lese – poznámky ke svěřenskému fondu*. Obchodněprávní revue, 2012, č. 10, s. 278

KUNC, Bohumil, LYČKA, Martin. *Právní úprava závěti dle nového občanského zákoníku: Posun směrem ke common law a jeho účelovosti?* Právní rozhledy, 2013, č. 19, s. 674

Právní předpisy a související dokumenty

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb.

Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů

Sněmovní tisk 844, vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník. Praha: Státní tiskárna, 1937

Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

Soudní judikatura

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 20. prosince 1937, R I 954/37, dostupné z: databáze beck-online.cz

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 18. listopadu 1932, Rv I 1461/31, dostupné z: databáze beck-online.cz

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 4. července 1933, R I 593/33, dostupné z: databáze beck-online.cz

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 17. března 1928, Rv I 1150/27, dostupné z: databáze beck-online.cz

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá problematikou svěřenského nástupnictví, tradičního institutu dědického práva, který byl do aktuální české právní úpravy opětovně zaveden s účinností nového občanského zákoníku z roku 2012. V práci je obsažen rozbor aktuální zákonné úpravy na pozadí historických skutečností a vývoje institutu v kontinentálním, především tedy středoevropském právním prostředí. Zvláštní pozornost je věnována analýze nedostatků či nepřesností, jež se v současné úpravě i právní praxi v souvislosti se svěřenským nástupnictvím vyskytují, v práci jsou obsaženy rovněž pasáže, které se zabývají možnostmi potenciálního zpřesnění a dalšího rozvoje stěžejního institutu této práce v blízké budoucnosti. Provedeným výzkumem bylo zjištěno, že svěřenské nástupnictví ztělesňuje nástroj vhodný k úpravě majetkově-dědických poměrů ze strany zůstavitele, přičemž svým smyslem a účelem koresponduje jednomu z ústředních principů nového občanského zákoníku založenému na posílení autonomie vůle jednotlivce a pořizovací svobody zůstavitele. Zároveň však platí, že současná nižší frekvence využívání institutu svěřenského nástupnictví v právní praxi ze strany oprávněných osob je vedle jeho celkové složitosti zapříčiněna v určitých otázkách rovněž absencí ustálené rozhodovací praxe, jejíž vývoj byl v době realizace socialistické a komunistické doktríny (zakládajících se na do značné míry protichůdných právních principech oproti současné úpravě) na našem území kompletně pozastaven. Je proto možné domnívat se, že vrcholu svého aplikačního potenciálu dosáhne svěřenské nástupnictví v návaznosti na komplexní rozvoj právní praxe a soudního rozhodování v této oblasti až v dobách budoucích.

Klíčová slova

Svěřenské nástupnictví, casus substitutionis, zůstavitel, přední dědic, svěřenský nástupce

Abstract

This diploma thesis deals with the issue of fideicommissary substitution, a traditional institute of inheritance law, which was re-introduced into the current Czech legal system with the effect of the new Civil Code from 2012. The thesis contains an analysis of the current legal system on the background of historical facts and development of the institute in the continental, primarily the Central European legal environment. Special attention is paid to the analysis of shortcomings and inaccuracies that occur in the current regulation and legal practice in connection with fideicommissary substitution, the thesis also contains passages that deal with the possibilities of potential clarification and further development of the pivotal institute of this thesis in the near future. The conducted research revealed that fideicommissary substitution embodies a tool suitable for the adjustment of property-inheritance relations for the testator, while its meaning and purpose corresponds to one of the central principles of the new Civil Code based on strengthening the autonomy of the individual will and the testator's freedom of acquisition. At the same time, however, it is true that the current lower frequency of use of fiduciary succession in legal practice by authorized persons is in addition to its overall complexity caused also by the absence of established decision-making practice, the development of which was at the time of the implementation of socialist and communist doctrine (based on the principles which differs from the ones used in current regulation) was completely suspended in our territory. It is therefore possible to assume that fideicommissary substitution will reach the peak of its application potential in the future following the comprehensive development of legal practice and judicial decision-making in this legal area.

Key words

Fideicommissary substitution, casus substitutionis, testator, original heir, donee